

R. Demoulin

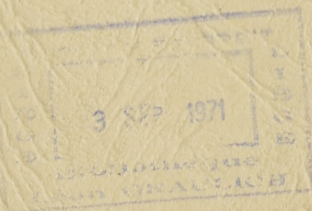
NOORD EN ZUID ONDER WILLEM I

Overdruk uit

Algemene Geschiedenis der Nederlanden

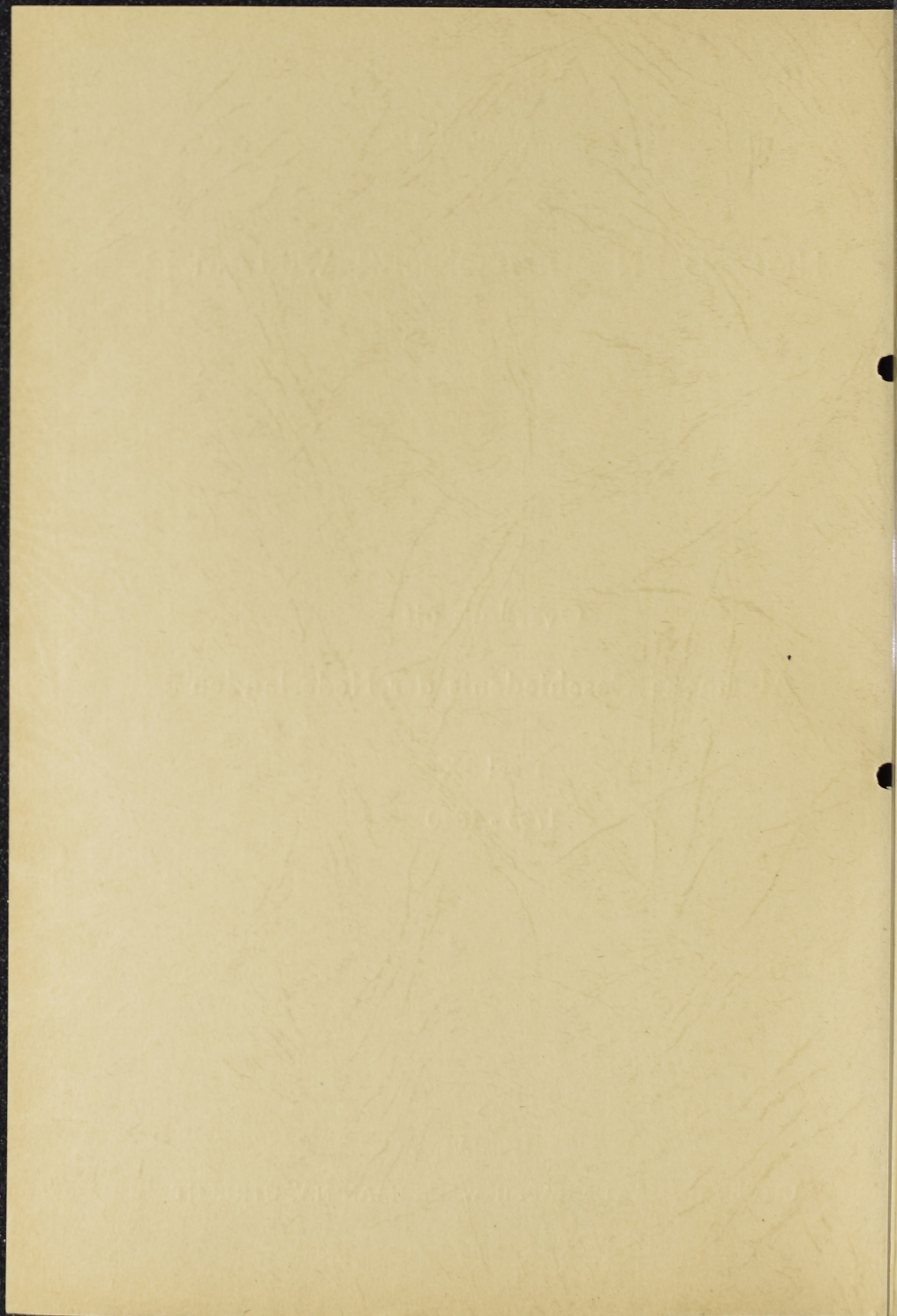
Deel IX

1795 - 1840

MCMLVI

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ W. DE HAAN N.V. UTRECHT

*Hommage de l'Union.
Belmont.*

HOOFDSTUK X

NOORD EN ZUID ONDER WILLEM I

DE 30ste November 1813 was de zoon van stadhouder Willem V te Scheveningen geland. De 2e December wordt hij te Amsterdam tot Souverein Vorst uitgeroepen en belooft hij een Grondwet te zullen afkondigen. In een land dat lange tijd door de Staten-Generaal was bestuurd, is hij, gebruik makend van de algemene onverschilligheid, erin geslaagd een „verleende” en zeer weinig liberale Grondwet te doen aanvaarden. Bij de vereniging met de zuidelijke provincies wordt zij gewijzigd, maar zij behoudt haar hoofdtrekken. Zij bestendigt het overwicht des konings.

Artikel 1 van het verdrag van Londen waarbij de voorwaarden van de vereniging van België met Holland werden vastgesteld, is algemeen bekend. „Deze vereniging moet innig en volledig zijn, zodat de twee landen slechts een en dezelfde Staat uitmaken onder de reeds in Holland vigerende Grondwet, die in overeenstemming met de nieuwe omstandigheden in onderling overleg zal worden gewijzigd”. Nadat de Commissie, die door de koning met het aanbrengen der wijzigingen was belast, de 13e Juli haar ontwerp had ingediend, riep de koning in het Noorden de Staten-Generaal „in dubbelen getale” bijeen en in het Zuiden vergaderingen van aanzienlijke personen die door hem werden aangewezen in een verhouding van één afgevaardigde voor elke 2000 inwoners. De 14e Augustus kwamen de Belgische notabelen bijeen in de hoofdplaats van hun arrondissement en brachten hun stem uit. Bekend is de wijze waarop de uitkomst der stemming door de koning wordt opgevat, die in de cijfers een meerderheid ontdekt van 137 stemmen. Daar de Staten-Generaal het ontwerp bovendien met algemene stemmen hebben aangenomen, verklaart de Koning op 24 Augustus dat de Grondwet door de grote meerderheid der natie is aanvaard.

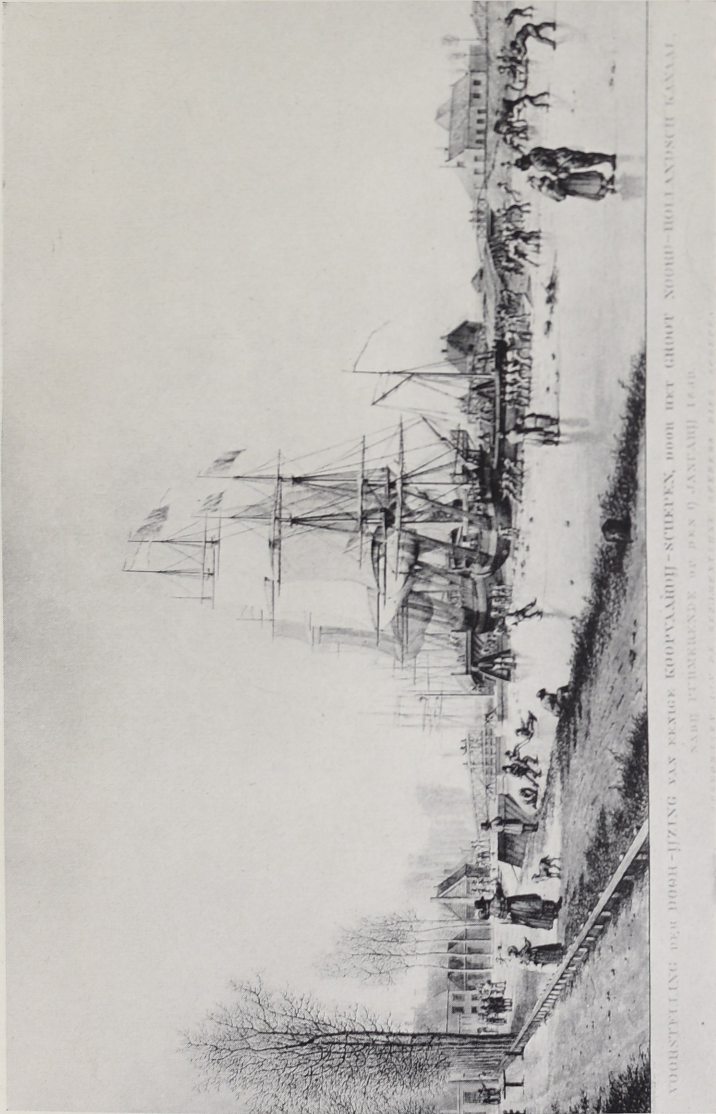
De koning heeft uitgebreide prerogatieven: bestuur der buitenlandse zaken, oppergezag over de land- en zeestrijdkrachten, opperbestuur van de koloniën en de financiën, recht van gratie. De koning bezit het recht van dispensatie en van verheffing in den adelstand. Ook de betrekkingen met de Staten-Generaal worden door de koning beheerst, die zelf ontwerpen van wet voorstelt en door de Staten-Generaal gedane voorstellen aanneemt en bekrachtigt.

DE BODEN
9 JULI 1971
Biblioth
son Gr

Hoe voert de vorst zijn politiek? Hij heeft een Raad van State, bestaande uit 24 leden die naar welgevallen worden benoemd of ontslagen, en van deze raad neemt hij het voorzitterschap waar. De koning legt aan deze Raad alle voorstellen voor die hij aan de Staten-Generaal toezendt of die door deze worden gedaan, alsmede alle algemene maatregelen van bestuur. Hij wint ook het advies van de Raad in omtrent alle aangelegenheden van algemeen of particulier belang die hij aan de Raad wenst voor te leggen. Maar de Raad heeft louter raadgevende stem: „de koning alleen besluit”.¹

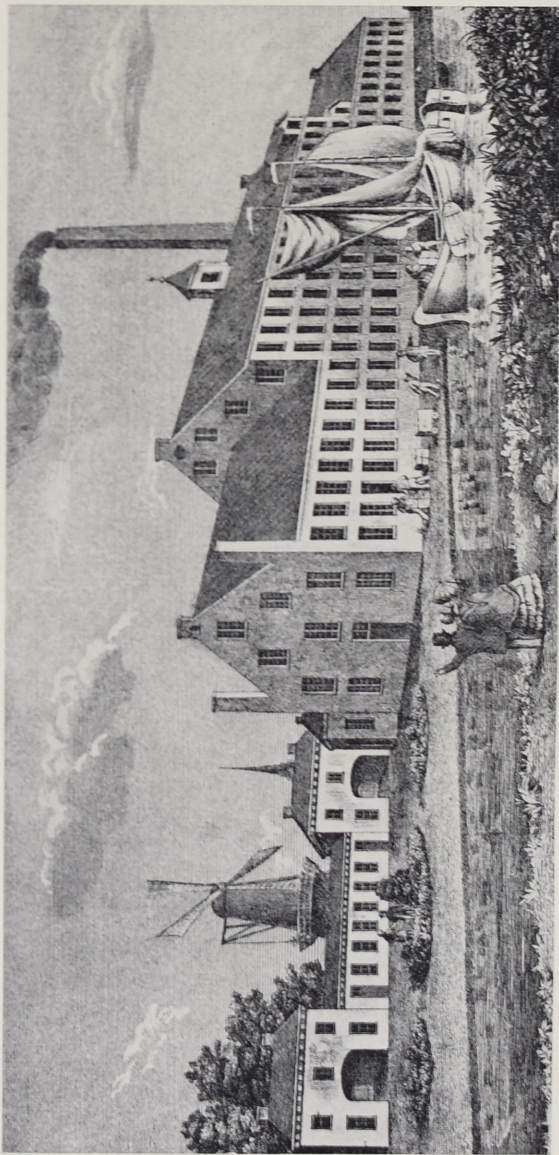
Op zijn ministers oefent hij hetzelfde overwicht uit: „de koning stelt ministeriële departementen in, benoemt derzelve hoofden, en ontslaat die naar welgevallen”.² Zoals Clancarty de 3e Augustus 1821 aan Castlereagh schreef: „The King here is his own minister in every branch and department of the state, those called his *ministers* being little more than mere *chefs de bureau*”.³ Van ministeriële verantwoordelijkheid jegens de Staten-Generaal was geen sprake. Van 1814 tot 1822 heeft de koning „kabinetsraden” gepresideerd, die gewoonlijk 's Woensdags bijeenkwamen.⁴ Maar de hoop van Falck „om door dit middel aan de zaken een eenparige behandeling en gang te verzekeren en de Ministers zowel als de Vorst gelegenheid te verschaffen om zich onderling te oriënteren en zich over en weer een algemeen overzicht te geven van hetgeen ieder vak van bestuur merkwaardig opleverde”⁵ is niet verwezenlijkt geworden. Een koninklijk besluit van 19 September 1823 riep de *Raad van Ministers* in 't leven. De vice-president van de Raad van State was er de voorzitter van. Men stelle zich echter niet voor dat Willem I hiermede een orgaan schiep dat vergelijkbaar is met het Britse Kabinet of zelfs met de Franse ministerraad onder de Restauratie. De bevoegdheden van de raad waren duidelijk omschreven: de bespreking en het voorafgaand onderzoek van de voorstellen des konings, van de reglementen en verordeningen van algemeen beheer. De besprekingen worden niet afgesloten met een beslissing die bij meerderheid van stemmen wordt genomen, maar zij worden aan de koning megedeeld met de voorstellen van de minister binnen wiens bevoegdheid de betreffende zaak viel. De koning besliste alleen. De koning wilde niets van een ministerie weten. Toch werd de vorming ervan door zijn meest gezaghebbende medewerkers gewenst. Weliswaar wensten zij geen verantwoordelijkheid naar Engels model en was het niet hun bedoeling zich aan de voogdij van de vorst te onttrekken, maar zij betreurden het, dat zij door de koning niet in vergadering bijeen werden geroepen en dat zij geen college konden vormen waarin een zekere solidariteit tot stand zou kunnen komen. Langs deze omweg van collegialiteit en werken in ploegverband zou de macht der ministers groter zijn geworden, maar de koning wist wel hoe het Engelse kabinet de ware meester was geworden! Toch hebben de klachten van Van Maanen hun

¹ Grondwet, art. 73. ² Grondwet, art. 75. ³ Ged. VIII¹, 154. ⁴ A. R. Polak, Gedenkschriften, blz. 127. ⁵ Ibid.

VOORSTELLING DER DOOR-ÏZING VAN EENIGE KOOPTVAARDIJ-SCHIEPEN, DOOR HET GROOT NOORD-HOLLANDSCH KANAAL.
NADE TIJDBEREIK VAN DEN 9 JANUARIJ 1840.

Ijsbreking op het Noord-Hollands kanaal.

De blekerij van Wilson, gebouwd in 1833 te Haarlem.

betekenis: „onbegrijpelijk is het dat Z.M. in deze stand van zaken zijne ministers niet eens bijeenroept tot onderling overleg; ieder onzer werkt geheel op zich zelve, en wij weten niets van malkander”,¹ zo schreef hij de 8ste Februari 1829 aan Roëll. Ten tijde van de revolutionnaire gebeurtenissen evenwel ging de koning de „kabinetsraden” wederom presidieren.

Van de ministeriële departementen heeft de staatssecretaris, die de 12e Augustus werd ingesteld, in het politieke leven en het bestuur van het koninkrijk een uiterst belangrijke rol gespeeld. Graaf de Thiennes, baron Falck en, vooral van 1819 tot 1830, baron J. G. de Mey van Streefkerk, waren met het waarnemen van deze hoge functie in het hart van de Staat zelf belast. Voor de geschiedenis van het koninkrijk zijn de archieven van deze instelling van het allergrootste belang. Onder de ministeries neemt Justitie een afzonderlijke plaats in; dat is het ministerie dat van 1816 tot 1830 geleid werd door C. F. van Maanen, volgens de tegenstanders van het regiem de kwade geest des konings. Aan Buitenlandse Zaken verdienen Van Nagell en Verstok van Soelen de aandacht. Maar het is niet overbodig hier te vermelden dat de secretaris voor het cijfer bij het eerste bureau, waaronder de politieke briefwisseling ressorteerde, er van 1816 tot 1830 werd waargenomen door G. J. van Maanen, de broer van de minister. Onder de ministers van Binnenlandse Zaken hebben twee Belgen, ridder P. C. G. de Coninck (van 1818 tot 1825) en P. L. J. van Gobbelschroy (van 1825 tot 1829) zich onderscheiden. Daarnaast was A. R. Falck van 1818 tot 1824 een voortreffelijk minister van Openbaar Onderwijs, van Industrie en van Koloniën. Wat het Ministerie van Financiën betreft, dit werd altijd door een Hollander bezet. Voor zover tenslotte het Kabinet des Konings aangaat, de betekenis ervan kan niet worden onderschat. Zijn secretaris-directeur van 1827 tot 1830, E. W. Hofmann, en Groen van Prinsterer, sedert 1828 referendaris, hebben in de staat een niet gering te achten rol vervuld.

De koning oefent grote macht uit, en het is in dit verband nuttig tot zijn persoonlijkheid door te dringen. Prins Willem Frederik was geboren de 24ste Augustus 1772. Zijn vader, Stadhouder Willem V, was geen man van formaat, maar zijn moeder, Frederika Sofia van Pruisen, nicht van Frederik II, bezat hoedanigheden en in 1787 gaf zij blijk van grote wilskracht.² Na een jeugd van studie en een langdurige reis door Duitsland in 1789, wordt hij op 18-jarige leeftijd lid van de Raad van State, en wanneer hij tot Gouverneur van Breda en generaal der infanterie benoemd wordt, gaat hij belang stellen in de zaken betreffende het leger. Maar reeds voelt hij zich aangetrokken tot de handelsproblemen, en zijn neiging tot gierigheid kan aan de aandacht van zijn omgeving niet ontsnappen. Hij is slechts 19 jaar oud als hij in het huwelijk treedt met de dochter van de koning van Pruisen, Frederika Louise Wilhelmina, zijn volle nicht. De oorlo-

¹ Ged. IX², 532.   ² Zie dl. VIII, blz. 106-111.

gen van de Revolutie en het Keizerrijk wikkelen hem in een langdurig avontuur. In Januari 1795 begint de ballingschap. Het bevalt hem niet in Engeland en reeds in September is hij in Berlijn, en daarna gaat hij in het vorstendom Nassau in de leer om zich te bekwamen in de aangelegenheden van het bestuur. Van dat ogenblik af wordt zijn geest beheerst door de mogelijkheid van een vereniging der zeventien provinciën, maar reeds dan doet de zorg zich bij hem gelden de belangen van de Republiek, en namelijk die van Amsterdam, bij de tenuitvoerlegging niet te schaden.

In de kleine vorstendommen, die in Mei 1802 wegens het afzien van het stadhouderschap aan zijn vader werden toegewezen, maar die deze aan de zoon afstond, gaat Willem – namelijk in Fulda – het vak als vorst leren. Hij geeft er blijk van methode en stiptheid, maar ook van een overdreven zin voor detailkwesties en voor de economie. Na het overlijden van zijn vader (Augustus 1806) worden hem wegens zijn geringe volgzzaamheid, door de keizer flinke stukken van de vaderlijke domeinen van Nassau afgenomen. Tot de vierde coalitie toegetreden en gevangengenomen, smeekt hij tevergeefs van Napoleon de restauratie van Fulda af. Te Berlijn, waar hij zich teruggetrokken heeft, leidt hij een droefgeestig leven zonder enige hoop, tenzij op Engeland, waar hij niet van hield. In 1808 treedt hij in dienst van Oostenrijk, maar de nederlaag te Wagram laat hem zonder bezigheden naar Berlijn terugkeren. Als na Moskou het geschal der overwinning klinkt, trekt hij naar Londen om er de fondsen te vinden die nodig zijn voor het op de been brengen der troepen van de vroegere Verenigde Nederlanden en van Nassau. Maar de Engelsen gaven boven hem de voorkeur aan zijn zoon, die na een tweejarige studie te Oxford en een schitterende deelneming aan de veldtocht in Spanje als adjudant van Wellington, meer zekerheid scheen te bieden dan de vorst die in 1802 voor Napoleon het hoofd gebogen had.

De eerste aanraking met Castlereagh was teleurstellend: geen subsidies, geen beloften van territoriale uitbreiding. Maar de maanden verstreken en de Engelsen gingen de vader meer waarderen dan de zoon, die lichtzinnig was en geen ervaring had. Na Leipzig werd de hoop sterker; een legercorps werd door Constant de Rebecque in Duitsland samengesteld, terwijl Castlereagh een gunstiger oor verleende aan de wensen van de prins t.a.v. de Oostenrijkse Nederlanden. Holland kwam in opstand in November en de 30ste landde Willem te Scheveningen.

Dit korte overzicht van het leven van de prins was nodig voor een goed begrip van zijn persoonlijkheid. Een twintigjarige ballingschap, een reeks tegenslagen, wisselingen van het lot hebben al „de beste jaren” van het leven van deze man gevuld: op 23-jarige leeftijd heeft hij Den Haag verlaten, als 41-jarige keert hij er terug. Maar reeds de 1ste December wordt hij te Amsterdam als Souverein Vorst ingehaald, het is een triomf, en de gunstige afloop na zoveel jaren van ver-

borgen strijd heeft een man die nooit meer aan het succes zal twijfelen, met trots vervuld.

Toch heeft hij zin voor de werkelijkheid. Zijn aanleg voor financiële zaken, zijn neiging tot speculatie, zijn nauwlettendheid bij het verrichten van werkzaamheden van geringe betekenis, bewijzen dat hij wist wat de dingen waard waren. „Hij is positief”, heeft Groen van Prinsterer van hem gezegd. Bij hem is geen neiging tot vermaak te vinden. „Hij is een model der particuliere deugden. Door aard en temperament wars van elk luidruchtig vermaak, van elke soort van verkwisting, is de arbeid zijn enige begeerte, en bij voorkeur houdt hij zich bezig met alles wat de financiën en de handel betreft”. Heeft hij een godsdienstige geest? Wie zal de diepste gedachten van deze man peilen? Weliswaar belijdt hij de godsdienst van zijn familie, maar uit niets blijkt dat in deze rationalist, in deze „verlichte” despoot een godsdienstige ontroering heeft geleefd. Elk mysticisme stond te ver van hem af, dan dat hij zich voor de waarde en de uitstraling van zijn eigen religie kon begeesteren. Hij is geen geestdriftig en hardnekkig volgeling van Calvijn, geen „kruisvaarder” der hervorming, die aan het hoofd van de „antipapistische scharen” snelt om de beruchte katholieke vesting die België, en meer in het bijzonder Vlaanderen, is, te veroveren. Hij helt eerder naar onverschilligheid over, maar hij is niet gerust over de macht die het ultramontanisme bezit niettegenstaande de slagen, welke de Revolutie aan de Kerk heeft toegebracht. Van de godsdienstige vraagstukken is het de politieke zijde die zijn aandacht trekt. In een mededeling van Juli 1827 bepleit hij het tot elkaar brengen van de kerken: „Waarom niet de mogelijkheid inzien dat alle Christenen zich verenigen, al moesten zij daarbij, althans voorlopig en totdat de strijd die alles tot rijpheid brengt de noodzakelijkheid ervan bewezen heeft, afstand doen van de eenheid van dogma en tucht?”; doch dit leidt hem tot de opvatting van een Kerk waarin de Paus geen enkele werkelijke macht bezit en waarin de koningen heer en meester zouden zijn zowel over hun katholieke als over hun protestantse onderdanen.¹

Willem I wenst oprecht de samensmelting („amalgame”). De formule is niet van hemzelf. Zij is uit de pen der diplomaten gevloeid. „De meest innige samensmelting der twee landen”, de befaamde zin komt voor in het protocol van Londen van Juni 1814. En het eerste der acht artikelen die aan dat vermaarde protocol zijn toegevoegd, zegt uitdrukkelijk: „De vereniging (van Holland en België) moet innig en volledig zijn, zodat de twee landen slechts een en dezelfde Staat vormen . . .”

De Soevereine Vorst aanvaardde de acht artikelen reeds de 21ste Juli, en het was niet de samensmelting die hem hinderde, maar de erkenning „dat de mogendheden door verovering recht op België verworven hadden”. Het denkbeeld van

¹ Ged. IX², 319—324.

een volledige samensmelting was geheel naar de zin van deze man en met al zijn krachten streefde hij er naar om het te verwezenlijken. Maar wil hij ook het geluk van zijn onderdanen, hij wil niet dat deze hem de weg daartoe voorschrijven. De koning wil geen representatieve regering. Hij heeft het de 20ste Februari 1820 met volkomen duidelijkheid aan zijn zoon de prins van Oranje te kennen gegeven: „Wij hebben geen representatieve regering. Frankrijk en Engeland hebben er een, maar ons stelsel is dat van een gematigde monarchie. Gij spreekt over de verantwoordelijkheid der ministers. Ik wil er niet van weten. In het stelsel van mijn regering past die niet. Denk aan de laatste paragraaf van artikel 73 der Grondwet: *de Koning beslist alleen*; ik alleen stel dus voor . . .”¹

Overeenstemming tussen een dergelijke vorst en de liberalen is niet te bereiken. Anderzijds doen zijn opvattingen omtrent de verhouding tussen Kerk en Staat een verwijdering tussen hem en de Katholieken en Protestanten ontstaan. In de jaren 1820-'30, waarin de vrijheidsgedachten met steeds meer kracht een steeds groter aantal getrouwen aantrekken, werd de toestand voor de koning onhoudbaar.

De onmetelijke taak Noord en Zuid met elkander te verzoenen ging boven de krachten van één man. Het moest het werk van het gehele volk zijn. Het tot elkaar brengen van volken die in alles tegengesteld waren, eiste aan de zijde der regeerders tijd en geduld, maar vooral van de geregeerden een werkdadige en vruchtbare medewerking. Nimmer heeft de verlate despoot die Willem I was, aan deze samenwerking gedacht. Hij was al te zeer van de gedachte aan zijn macht vervuld. Hij schepte te veel behagen in de uitoefening van zijn gezag om er het geringste deeltje van af te staan, om een uitgebreide dialoog te beginnen met de twee naties die hij van de voordelen van een samensmelting wilde overtuigen. Van twee naties moest hij er één maken. En dan nog moest men hopen dat er een Natie tot stand kwam. Dat was zeker niet de wens des konings. In de grond is dit de verklaring van de mislukking van zijn politiek.

De vereniging der XVII Provinciën vereiste een onmetelijke krachtsinspanning. De werkdadige medewerking der volken zelf was er voor nodig, maar gedurende de gehele regering werd de uitdrukking der meningen ingetoomd. De vrijheid kon tot elkaar brengen wat door dwang niet kon verenigd worden. Sommigen hebben eraan gedacht. Het is al te eenvoudig steeds de katholieke Belgen en de protestantse Hollanders tegenover elkaar te plaatsen. Er waren ook katholieke Hollanders. Sasse van Ysselt was een invloedrijk leider. Verzoekschriften werden eveneens getekend aan gene zijde van de traditionele grenzen tussen de zuidelijke en de noordelijke provincies. Meer dan dat, er bestonden Hollandse Protestantenvrijwilligers die niet te spreken waren over de inmenging van de Staat in de inwendige gang van zaken van hun godsdienstige gemeenschappen en die scherpe

¹ Ged. VIII°, 235.

critiek leverden op de laïciserende tendens van de regering, die door sommigen heidens werd genoemd. Was het niet Dirk van Hogendorp die de 17de Januari 1827 aan zijn broer Willem schreef: „Wonderlijk is het intussen hoe van de 110 leden der Staten-Generaal, de Jezuïet de enige ware liberaal is, daar alle vrijheidsschreeuwers rechte dompers en onderdrukkers zijn”!¹

Anderzijds waren er voorstanders der verwereldlijking aan beide zijden van de grens. De Vrijmetselarij was een machtige vereniging die bij het gezag in de gunst stond en waarin de „ministeriëlen” elkander vonden.

Ten aanzien van de politieke opvattingen bestonden er ook in Holland liberalen: dachten zij er, nog in Juli 1830, te Amsterdam niet over een groot Frans-talig dagblad te doen verschijnen, dat juist tot doel zou hebben de Belgische liberalen van de afkeer in Holland van het despotisme en van de voordelen van een „innige vereniging der twee delen van het koninkrijk om aan de machtoverschrijdingen van het gezag weerstand te bieden”, te overtuigen?²

Maar dit alles neemt niet weg dat de ontbindende krachten sterker waren. Zij worden sterker naarmate het gezag het politieapparaat uitbreidt en de onderdrukking zwaarder doet wegen. De aanraking tussen de gelijkgezinde elementen aan beide zijden van de grens zijn te zeldzaam geweest en de gesmede banden te zwak om de losbarsting der elementaire explosieve hartstochten van de nationaliteiten te kunnen weerstaan. Van de aanvang af hebben de beide kampen zich gevormd. Van 1814 af zijn er in het Koninkrijk twee gedeelten, twee volken, met een verleden dat vol is van gebeurtenissen en twisten, van onderling verschillende overleveringen, zeden, godsdienst. De sociologische verschillen zijn aanzienlijk. Het is de periode waarin de bewustwording der nationaliteiten een aanvang neemt. Raakt deze beweging het nieuwe Koninkrijk? Indien zij tot daar doordringt, hoe werkt zij in de massa? De Hollanders vormen een oude natie. Holland bezit adelsbrieven. Het heeft achter zich zijn Gouden Eeuw. Aan de heersers der wereld heeft het tegenstand geboden. Het is een wereldmacht geweest. Maar het is verstart. Zijn economische werkkraft is ingedommeld. Zijn politieke vitaliteit is gebroken. Het heeft geen eerezucht. De opsorping der Belgische provincies – bijna 4 miljoen inwoners, terwijl het zelf er slechts 2½ miljoen heeft – gaat boven zijn krachten. Een koninkrijk der Nederlanden, waar de wijzen van denken en van leven en de maatschappelijke belangen van het Holland van 1815 zouden overheersen, een koninkrijk der Nederlanden dat alleen een groter geworden Holland zou zijn, is ondenkbaar. Maar in de vroegere Verenigde Provinciën is er een sterk nationaal bewustzijn, een gevoel van trots, een zelfverzekerdheid, een vertrouwen in de grootheid van het lot der natie, die niet kunnen geloofend worden.

Aan de andere zijde zijn de adelsbrieven op minder kostbaar perkament geschre-

¹ Ged. IX², 933.   ² Ged. IX², 826.

ven. Sedert eeuwen hebben het Spaans, het Oostenrijks, het Frans bewind elkander opgevolgd. 1814 heeft geen nationale uitbarsting gebracht. Terwijl Spanje in beroering was en de legers van de luitenant des keizers verjoeg, terwijl de *Befreiungskrieg* Pruisen vrijmaakte en een golf van nationale geestdrift geheel Duitsland door elkaar schudde, bleven de Belgen zo goed als onaangedaan. Toch kenden de Grote Mogendheden aan deze trage Belgen „nationale” rechten toe. Er zou een samensmelting komen, maar „de Belgische provinciën zouden op gepaste wijze door de Staten-Generaal worden vertegenwoordigd”.

Het Europa van Wenen kent aan de Belgen bijzondere rechten toe, indien niet op de vorming van een Nationale Staat, dan tenminste toch op bescherming in de nieuw gestichte Staat. Het is niet de bedoeling van de zegevierende machten dat de Zuidelijke provinciën onder het juk van de Noordelijke worden gebracht. Maar kan het gemeenschappelijke leven van die Hollanders en die Belgen in eenzelfde staatswezen een enkelvoudige nationaliteit in het leven roepen; kan een Nederlandse nationaliteit aldus de langzaam gerijpte vrucht worden van een met geduld en volharding tot stand te brengen schepping? Objectieve grondslagen voor de „Nederlandse” nationaliteit ontbreken niet. Een geschiedenis van enkele eeuwen buiten beschouwing latend, zou men tot het Bourgondisch tijdperk terug dienen te gaan en de vorming der toenmalige XVII Provinciën aldus dienen te verklaren, dat het nieuwe regiem zich erop kan beroepen. Sommigen hebben er werkelijk aan gedacht. Aan de geschiedenis der Nederlanden is alle eer bewezen. In het onderwijs heeft zij een plaats gekregen. De kennis ervan werd aangemoedigd. De 23ste December 1826 deed de koning een beroep op de historici van zijn rijk en vroeg hun een gedetailleerd plan voor een „Algemene Geschiedenis der Nederlanden”; aan de schrijver van de beste verhandeling beloofde hij de functie van geschiedschrijver van het koninkrijk (de titularis Martinus Stuart was juist overleden). Vier en veertig kandidaten meldden zich aan, onder wie Groen van Prinsterer, Thorbecke, Gachard. Maar de gemengde Hollands-Belgische commissie die met de beoordeling der verhandelingen was belast – en in zich zelf verdeeld was – was van mening dat geen enkele aan de unitaire inzichten van de vorst beantwoordde, en de koning besloot in Maart 1830 geen geschiedschrijver te benoemen, zonder dat hij nochtans de hoop op gaf eenmaal een geschiedenis der Nederlanden te zien voltooiën . . .

Vroegere gemeenschappelijke lotgevallen waren een objectieve grondslag, maar die was broos: het nabije verleden verdeelde eerder dan dat het samenbond. De breuk der zestiende eeuw had een diepe ideologische kloof gegraven en de afsluiting van de Schelde had de Belgen in hun belangen getroffen. De geschiedenis, zoals zij werd opgevat, zoals zij op de geesten drukte, leverde aldus geen vaste grondslag.

De eenheid van overleveringen en gebruiken – voor zover zij vóór 1585 in het

leven der XVII Provinciën ooit bestaan heeft – was sindsdien verbroken en hebben ten dage hebben de ingrijpende veranderingen, te beginnen met de industrialisatie en de verbazingwekkende ontwikkeling der steden in de negentiende en twintigste eeuw, de verschillen in de levenswijze tussen Belgen en Hollanders niet doen verdwijnen.

In 1815 waren deze verschillen nog groter, en zij werden versterkt door een tegenstelling op godsdienstig gebied die in brede kringen was verbreid in een tijd dat de ontkerstening, zowel in het Noorden als in het Zuiden, nog niet tot de volksmassa was doorgedrongen. Op godsdienstig gebied werd de strijd op hartstochtelijke wijze gevoerd.

Kon de koning de zeden niet veranderen – dat kan alleen de tijd: een spoorlijn, een verbinding door de lucht, een helicopterdienst kunnen in die richting meer uitwerken dan een bestuursmaatregel – hij kon althans de maatschappelijke toenadering bevorderen, en uit het verdere betoog zal blijken dat hij zich daarvoor inderdaad heeft ingespannen. Maar heeft hij getracht de conflicten op godsdienstig gebied te verzachten? Men heeft hem het ontwerp voor een Nationale Kerk toegeschreven en in dit opzicht bestaat er inderdaad een veelbetekenende tekst, het bekende stuk van 3 Juni 1826, dat in de vorming van een „nationale kerkvergadering” van de aartsbisschoppen en bisschoppen voorzag, welke vergadering door een koninklijke commissaris zou worden bijgewoond. Is dit plan ook niet verwezenlijkt, het doet niettemin de geheime bedoelingen van de vorst kennen: een nationale „Katholieke” Kerk – waarbij aan de H. Stoel enige rechten zouden worden toegekend – zou naar zijn mening een der beste pijlers zijn van de nationale Nederlandse Staat. Zijn mededeling van Juli 1827 aan van Gobelschroy is ingegeven door dezelfde bezorgdheid: de koning tot werkelijk hoofd te verheffen van het geheel der godsdienstige gemeenschappen, zowel katholieke als protestantse.

Maar het was mogelijk hierover van opvatting te verschillen en het vreedzame naast elkaar bestaan der twee geloofsbelijdenissen in eenzelfde staat te aanvaarden zonder de banden te verbreken die de gelovigen en de katholieke hiërarchie over de gehele wereld vast aan Rome binden. In het Holland van na 1830 en vooral na het herstel der hiërarchie zijn de Katholieken voortreffelijke vaderlanders, en de 1,34% Rooms-Katholieken die het huidige Koninkrijk der Nederlanden telt, zijn in de staat geen bron van beroering, van verdeeldheid, van zwakte. Dat is duidelijk, kan geantwoord worden, zij vormen een minderheid, terwijl een vereniging der Katholieken uit het Zuiden met die uit het Noorden een meerderheid zou hebben opgeleverd, en indien de koning hun volle vrijheid had gelaten, zouden zij de staat hebben overheerst. Maar in die tijd was dit een hypothetisch gevaar, terwijl een afzijdig blijven van de Katholieken een reële bedreiging voor de stabiliteit van de staat betekende.

Konden de Belgische en de Nederlandse Katholieken voldoening vinden in een staat die hun de voornaamste godsdienstige vrijheden waarborgde, en konden zij hem met verloop van tijd de kenmerken van een nationale staat toekennen waarin het leven niet alleen draaglijk, maar ook aantrekkelijk is? Zonder twijfel, maar dan moest die staat zodanig worden opgebouwd, dat de katholieke godsdienst zich niet achtergesteld kon achten of gehinderd in de uitoefening van zijn apostolaat. Het blijkt niet dat Willem I aan een dergelijk stelsel heeft gedacht. Zonder twijfel maakten de daden en de geschriften van Mgr. de Broglie, de verlangens van de oude „Katholieke Vereniging”, de aanspraken op de priesterlijke overheersing Willem I bang, maar na het einde van de revolutionaire storm was het gevaar voor onderdrukking van die zijde klein. De Kerk is in het defensief. Zij herstelt haar krachten langzaam. Zij doet geen afstand van haar eisen, maar zij beschikt niet over de middelen om ze door te drijven. Toch had zij genoeg geestkracht overgehouden om zich niet het halszijer te laten omdoen; in Ierland heeft zij de geweldige Engelse macht getrotseerd, O'Connell heeft overwonnen, maar zulks door middel van de vrijheid, door de rechten der godsdienstvrijheid op te eisen. Het is dezelfde geest die Lamennais bezielt. De Belgische Katholieken en hun Nederlandse geloofsgenoten eisen de vrijheid en zij komen ertoe, die niet langer aan hun protestantse medeburgers te betwisten. Zo is het nodig dat de Staat, meer dan alleen door een beginselverklaring, alle geloofsbelijdenissen duldt en eerbiedigt, dat hij ze zelfs steunt. Daartoe zou hij kunnen beginnen met te bereiken dat zij hem, in stede van vijandig, onverschillig werden; later zou hij zelfs van hen, die een godsdienstige leer aanhangen welke zich eerst slecht behandeld achtte, de toewijding en de genegenheid kunnen winnen. Voor de Kerk van België is de religie van de vorst geen onoverkomelijke hinderpaal, zij heeft immers de beste betrekkingen onderhouden met Leopold I, die protestant en vrijmetselaar was.

Een van de twee hindernissen waaraan Willem I zich heeft gestoten, had dus kunnen worden vermeden door een handige en plooibare godsdienstige politiek, door een onafgebroken nastreven, niettegenstaande alle moeilijkheden, van een overeenstemming met de totaliteit der Katholieken van zijn koninkrijk, zonder dat hij daarbij zijn protestantse geloofsgenoten aanstoot gaf of krenkte en ook zonder dat hij de wapenen uit handen gaf die geen enkele staat in dergelijke zaken kan opgeven zonder gevaar te lopen zijn gezag te verliezen. Maar het Concordaat schonk hem reeds die wapenen en het kwam er dus op aan een *modus vivendi* te vinden die Katholieken en Protestanten bevredigde.

Zolang Willem I de onder de Belgische Katholieken, uit hoofde van hun katholiek-zijn, heersende vijandelijke gezindheid niet tot zwijgen had gebracht, ontbrak de allereerste voorwaarde voor de vorming van een levensvatbare Nederlandse natie. Maar dat was een ondankbare, zo goed als onvervulbare taak. Het

onderwijsprobleem raakt de godsdienst; reeds lang vóór 1789, maar vooral sedert de Franse Revolutie, was het moeilijk de eisen van de Kerk en de Staat met elkander in overeenstemming te brengen. In volle oprechtheid kon de vorst van mening zijn dat het openbaar onderwijs juist het beste middel was om een Nederlandse nationale Staat te grondvesten. Indien hij aan de inrichting van het lager onderwijs zoveel aandacht heeft geschonken en er belangrijke credieten voor heeft verleend, indien hij zeven athenea heeft opgericht en de universiteiten te Gent, Luik en Leuven heeft gesticht, begiftigd met goede leerkrachten, dan was dit niet uit eerbied voor de zuivere wetenschap of uit vertrouwen in de vooruitgang, het was omdat Willem I op goede gronden in dit stevige geheel een bron van duurzaamheid voor de staat zag en in die kaders van onderwijzers, atheneumleraren en professoren de beste verbreiders der nationale cultuur.

En hier was de botsing met de katholieke Kerk niet te vermijden. Het was ondenkbaar dat de Kerk het hoofd zou buigen voor de Universiteit, waarin Protestant en vrijmetselaars de overhand hadden. Er was veel fijngevoeligheid vereist om enerzijds door de Kerk een staatsonderwijs te doen aanvaarden waaruit de Nederlandse natie al haar kracht had kunnen putten, en om anderzijds aan de Kerk de mogelijkheid te schenken zelf een onderwijs te scheppen waarin zij ruimte zou openlaten voor de verbreiding van de nationale leerstelsels.

In de betrekkingen van algemene aard tussen Willem I en de katholieke hiërarchie, zoals die door de documenten worden weergegeven, is er niets waardoor de mening gerechtvaardigd wordt dat aan een dergelijke oplossing van de moeilijkheden tussen de twee tegengestelde machten is gedacht. Er bleef de vorst aldus niets anders over dan een avontuur te wagen dat geen gunstige afloop liet verwachten: de inrichting van een nationaal onderwijs, dat aan de Kerk voortdurend aanstoot gaf en dat de kloof tussen de twee grote geestesrichtingen steeds breder maakte. De sluiting der bisschoppelijke seminaries en de oprichting van het Collegium Philosophicum hebben ertoe geleid dat de Kerk en de gelovigen zich tegen het burgerlijk gezag gingen schrap zetten.

Een van de objectieve grondslagen van de nationaliteit is ongetwijfeld de taal. Volgens vele theoretici is zij zelfs de grondslag bij uitstek. In 1815 deed de toestand van het koninkrijk op taalkundig gebied moeilijke problemen rijzen: 2 miljoen Walen, 2 miljoen Vlamingen, 2 miljoen Nederlanders, ½ miljoen Friezen. In Vlaanderen waren de adel en de burgerij in hoge mate verfranst. Tussen het Nederlands en de Vlaamse gewestsspraken bestonden aanzienlijke verschillen en vooral de geestelijkheid beijverde zich om het particularistisch karakter dier dialecten, die zij als een waarborg van orthodoxie beschouwde, te handhaven.

Willem I wenste op taalkundig gebied eenvormigheid te bereiken. Allereerst worden de vorst en zijn raadsliden gedreven door de vrees voor Frankrijk. Het

was zaak de invloed van de buitenlanders te verzwakken en de scheidingslijn tussen de twee koninkrijken Frankrijk en de Nederlanden scherper te trekken. Maar hij had ook de vaste overtuiging dat de eenheid van taal voor de staat de beste basis is, omdat zij tot saamhorigheid van het volk leidt en het nationaal gevoel versterkt.

Het advies van de Raad van State van 19 Juli 1819 is duidelijk: „een onafhankelijk, zelfstandig volk (moet) ook een eigen vaderlandsche taal . . . hebben”; en ook Van Maanen verklaart dat de maatregelen op taalg gebied genomen zijn „tot bevordering der nationaliteit, tot het inboezemen van denkbeelden omtrent een afzonderlijk volksbestaan”. Libry-Bagnano zal in zijn *Malédiction romaines* schrijven dat „de taal een nationaal karakter moest aannemen, aangezien het de bedoeling was een natie te vormen”.

Van de aanvang af wil Willem I het gebruik van de „nederduitsche” taal verbreden. De 1ste October 1814 wordt voor het registreren en het verlijden der burgerlijke akten het Vlaams wederom als wettige taal erkend. Toch zal het nog tot 15 September 1819 duren voordat, na een lange voorbereiding, waarbij Van Maanen, die voorstander was van dwangmaatregelen, en de meer verdraagzame minister van Binnenlandse Zaken de Coninck tegengestelde standpunten hadden verdedigd, het eerste besluit betreffende gerechtelijke en bestuurlijke aangelegenheden zal worden uitgevaardigd. Te beginnen met 1 Januari 1823 zullen in de provinciën Limburg, Antwerpen en de beide Vlaanderen „alle administratieve, financiële en militaire autoriteiten, collegiën of ambtenaren, zonder onderscheid . . ., zich in alle zaken tot hunne ambtsverrichtingen betrekkelijk bij uitsluiting van de landtaal moeten bedienen”. Met het rechtswezen gaat het evenzo. De ambtenaren die zich op genoemde datum geen voldoende kennis van de taal zullen hebben eigengemaakt, zullen naar Wallonië worden overgeplaatst. Enkele weken vóór de uitvoering van deze maatregel en wel de 26ste October 1822, werd de uitbreiding ervan tot de arrondissementen Brussel en Leuven aangekondigd.

De koning en Van Maanen willen aan de Vlaamse taal de voorrang geven in de gebieden waar zij door de bevolking geregeld wordt gesproken. In de verschillende takken van bestuur worden de benoemingen met zorg verricht en geheel het gerechtelijk apparaat is volgestopt met gunstelingen van de minister. De rechterlijke macht en de politie worden in dienst van de vernederlandsing gesteld. In het Vlaamse land en te Brussel drijft Van Maanen de ambtenaren die de landtaal niet kennen in het nauw. Met dezelfde hardnekkigheid doet deze minister, die zich al te veel met beuzelarijen bezig houdt, te Brussel de Franse opschriften verdwijnen. Notarissen en deurwaarders die de verkopeningen in het Frans blijven aankondigen, worden vervolgd. In deze jacht op het Frans valt de vorst even gemakkelijk over kleinigheden als zijn trouwe minister: zij worden ge-

kweld door een ware obsessie. Van Maanen zorgt er ook voor dat in het Waalse land de rechterlijke macht gevuld wordt met functionarissen die uitstekend Nederlands kennen. „Geen Vlaamsch, geen posten”, zo luidt het devies van de „groot-inquisiteur”; die formules zijn afkomstig van Dr. A. de Jonghe.¹

Anderzijds zorgde de regering er voor dat de vernederlandsing werd voortgezet door middel van het onderwijs. De Minister van Onderwijs, Falck, heeft het besluit van 15 September 1819 ook op het onderwijzend personeel toegepast. In de „Vlaamsche gebieden” moesten de leerlingen, alvorens zij tot de athenea en „colleges” werden toegelaten, het bewijs leveren dat zij de landtaal kenden. Te beginnen met 1 October 1823 werd deze de „voertaal” van het onderwijs in de eerste klassen en van jaar tot jaar werd dit stelsel geregeld tot de volgende klassen uitgebreid. Bij de aanvang van het schooljaar in October 1828 werd het gehele onderwijs in Vlaanderen in het Nederlands gegeven en in October 1829 eveneens aan het Atheneum te Brussel. Met uitzondering van Brussel en van enkele Westvlaamse gemeenten bij de Franse grens was het Nederlands te beginnen met 1823 de voertaal in het lager onderwijs en in 1829 was de vernederlandsing algemeen.

In de Universiteit werden de meeste colleges in het Latijn gegeven. In 1828 dacht de regering erover, de volkstalen als onderwijstaal in te voeren. Merkwaardig is de wijze waarop Leuven op dit voornemen reageerde: de universiteit te Luik, waar de lessen in het Frans zouden worden gegeven, zal moeten worden gesloten, zo niet, dan zal zij aan de twee andere universiteiten van België, Gent en Leuven, waar het Nederlands de voertaal zou zijn, alle studenten onttrekken.²

Dit deed duidelijk zien hoe vergeefs de pogingen van de ministers, van Van Maanen in 't bijzonder, waren om het Frans terug te dringen. De gouvernementele druk had de verfranste burgerij in Vlaanderen niet tot toegeven kunnen bewegen. Gedurende verscheidene jaren maakte de tegenstand der advocaten, die in de taal van Voltaire en Pascal waren opgeleid en geheel onder de indruk waren van de schittering der Franse beschaving, op de koning geen indruk. Enkele blijken van toegeeflijkheid t.a.v. een klein aantal Vlaamsonkundige Brusselse advocaten die toestemming kregen in het Frans te pleiten, brachten weliswaar bepaalde uitingen van protest tot zwijgen.

Bij de eerste petitionering wordt de vrijheid van taal gevraagd en in de Staten-Generaal wordt zij door sommige vertegenwoordigers uit het Zuiden geëist. In Juni en Juli 1829 zenden 93 Brusselse advocaten een daartoe strekkend verzoekschrift aan de koning en korte tijd daarna wordt dit voorbeeld door 18 van hun Gentse confraters gevolgd. Gedurende de zitting van Juli 1829 besluiten de Provinciale Staten van Limburg, Namen, West-Vlaanderen en Zuid-Brabant

¹ A. de Jonghe, De taalpolitiek van Koning Willem I in de Z. Ned. (1814-'30), blz. 156.

² Ibid., blz. 310

met grote meerderheid van stemmen, aan de koning adressen te zenden om de taalvrijheid te eisen.

Van de maand Maart af heeft het optreden van de afgevaardigden in de Staten-Generaal de koning getroffen. Hij ging inlichtingen inwinnen. Onder zijn ministers is verschil van mening. Van Maanen is onwrikbaar, maar tegenover hem staat Van Gobbelschroy, de minister van Binnenlandse Zaken die, evenals de Raad van State, geneigd is om meer vrijheid te verlenen. De 28ste Augustus 1829 laat Willem I toe, dat bepaalde publieke en notariële akten, ook in de Vlaamse gewesten, in een anderè taal dan het Nederlands worden geredigeerd en dat de aankondigingen van verkopeningen in twee talen, v.w. het Nederlands, worden gesteld. In Vlaanderen geeft hij de rechters van instructie toestemming de beklaagden en de getuigen in een andere taal dan het Vlaams in verhoor te nemen en voor de rechtbanken „mag ook alles dat aan de pleidooien voorafgaat in een andere taal geschieden”.

Deze eerste toegeving, samenvallend met hervormingsneigingen des konings op andere gebieden, versterkt het verzet eerder dan dat zij dit tot bedaren brengt. In de herfst van 1829 komt de tweede stroom van verzoekschriften los. Alle grieven worden in een samenhangend geheel voorgedragen, en daar de vrijheid van taal vele leiders van de Unie zeer ter harte gaat, wordt deze duidelijk naar voren gebracht. Vrij verwondelijk is het, dat de vrijheid van taal geëist werd door tienduizenden Vlaamse boeren, analfabeten die geen enkel woord Frans kennen maar die niettemin hebben getekend omdat, zo heeft men hun aan 't verstand gebracht, het verbod van het Frans het ideale middel is ter verzekering van de Hollandse overheersing en van een uniformering der overtuigingen die het geloof der vaderen in gevaar brengt. Het verbod van het Frans „dient kragt-daediglijk om een geliefd en diepgrondig saemengevoegd plan te bevoordeelen, van aen de Hollanders bijna alle de bedieningen te geeven en bovenal alle de eer- en winstgeevende ampten”.¹ Andere verzoekschriften leggen de nadruk op het verschil tussen de twee talen, het Vlaams en het Hollands, en vragen „dat men aen Vlamingen, en nog veel min aen Walen, het Hollandsch niet opdringe”.^{1a} Ten slotte is het uit naam der gerechtigheid dat de Gentse Katholieken deze vrijheid vragen „die in onze provincie zonder twijfel minder nodig is”.²

In zijn boodschap van 11 December heeft de koning de hoop gewekt dat op het gebied der talen nieuwe concessies zouden worden gedaan. In het begin van 1830 sluit hij zich aan bij het voorstel van zijn nieuwe minister van Binnenlandse Zaken, de Antwerpenaar de la Coste, ten voordele van de taalvrijheid. Toch wacht hij nog verscheidene maanden om zijn decreet van 4 Juni 1830 uit te vaardigen. Op advies van de Raad van State zal Willem I op de weg der vrijheid zelfs nog verder gaan dan zijn minister. Voortaan mogen alle akten, zowel

¹ Ibid., blz. 348.   ² Ibid., blz. 324.

authentieke als onderhandse, worden opgemaakt in de door partijen gewenste taal; in de Vlaamse provincies en in de arrondissementen Brussel en Leuven mag in rechterlijke zaken op verzoek van partijen het Frans worden gebruikt „in de akten en pleidooien”; in bestuurlijke en financiële aangelegenheden wordt het gebruik van het Frans toegestaan. De besluiten van September 1829 en Juni 1830 blijven evenwel aan hen die zich van de Franse taal bedienen deze beperking opleggen „mits die taal aan die openbare magten bekend zij”. De openbare ambten, en meer in 't bijzonder de militaire loopbaan, blijven evenwel niet toegankelijk voor hen die geen Nederlands kennen. Het Frans geniet geen achting. Aan de Universiteit van Luik, het „centrum der Waalse provinciën”, wordt voor het doctoraat in de letteren en voordat in de rechten de leergang in de Nederlandse letterkunde verplicht gesteld maar geenszins die in de Franse letterkunde.

De concessies van Willem I op het gebied der talen wijzen niet op een werkelijke verandering van doelstelling. Aan de Nederlandse taal de positie van de meerdere verzekeren, blijft in de ogen van de vorst een van de meest wezenlijke grondslagen voor de stevigheid van de Staat. Maar het is een verandering van tactiek, een gebruik van handiger methoden. Door de vernederlandsing van het onderwijs, dat aan de vooravond van de omwenteling in de Vlaamse provinciën en te Brussel in feite is verwezenlijkt voor zover het lager en het middelbaar onderwijs betreft, door de pogingen om in Wallonië, met name in het normaal-onderwijs, de kennis van het Nederlands te verbreiden, hoopt de vorst zijn doel te bereiken en tegelijkertijd het geschreeuw der oppositie te doen bedaren. Daar alle hogere staatsbetrekkingen in het beheer, het rechtswezen, het leger alleen door hen kunnen worden bekleed die het Nederlands uitstekend kennen, liet Willem I het liever aan de tijd dan aan dwangmaatregelen over, om in het koninkrijk eenheid van taal te verkrijgen. Maar na het decreet van 4 Juni zullen nog geen drie maanden verstreken zijn of dit staatswezen zal uiteengeslagen worden, en zulks voor een belangrijk gedeelte door diegenen zelf die zich in het nastreven van hun verzuchtingen geremd zagen door de vereiste kennis van het Nederlands.

Willem I kon zonder twijfel de Vlaamse provinciën vernederlandsen, maar aan de overzijde van de taalgrens werd de taak bovenmate zwaar. Weliswaar heeft hij aan de bewoners van de Waalse provinciën en van het arrondissement Nijvel een vrijheid gelaten die het behoud, indien niet de ontwikkeling, der Franse taal mogelijk maakte. Maar het staat vast dat hij eraan gedacht heeft de Walen te vernederlandsen. Om hun taal te redden waren de Walen bereid zich te verdedigen. Het is geen toeval dat in het Waalse land het verzet tegen het regiem sterk was; dat Luik de wieg der oppositie was en, zoals professor Kinker de 19de Mei 1829 schreef, „de innigste kern van de Jezuitico-liberale partij”,¹ de

¹ Ged. IX², 585. Kinker aan Van Maanen.

stad, waarin hij reeds in 1820 lieden van de rechter- en van de linkerzijde, aanhangers van Lodewijk XVIII en van Napoleon, vromen en „vrijgeesten” tot alle wederzijdse toegevingen bereid zag „om de Franse taal als enige landtaal te behouden”.¹

Het was moeilijk om aan de Staat een enkele taal te schenken, zoals de innigste wens des konings was. Door de eeuwen heen is de verfransing van Vlaanderen mislukt en niets laat veronderstellen dat de vernederlandsing van Wallonië beter had kunnen slagen. Kinker dacht niet dat hij lang genoeg zou leven om te zien hoe Wallonië overwonnen werd, daarvoor zouden wel dertig jaren nodig zijn, zoals hij schreef. En aan welk zinsbedrog gaf hij zich daarbij nog over! Zo ontbrak de eenheid van taal, die in 1815 in het koninkrijk niet bestond, nog steeds in 1830. Was zij een noodzakelijke voorwaarde voor de stabiliteit van een nationale Staat? Het is bekend dat er in dit opzicht verschillende opvattingen bestaan en dat voorbeelden van staten als Zwitserland en België op verschillende wijze kunnen worden beschouwd. Hoe het ook zij, evengoed als b.v. in Zwitserland verschillende taalgroepen het doen, hadden in de Nederlandse Staat Hollanders, Vlamingen en Walen naast elkander kunnen leven, indien de Walen niet de overtuiging hadden gehad dat zij benadeeld werden, en indien het alom bekende streven naar eenheid op taalkundig gebied er niet toe had geleid dat de voorrang van een taal boven een andere taal, die nochtans hoge aanspraken kon doen gelden, zonder omwegen werd opgeëist.

Maar algemeen wordt aangenomen dat naast deze objectieve grondslagen voor het bestaan van een natie, historische rechten, taal, godsdienst, gewoonten, ook subjectieve grondslagen niet te ontberen zijn: de wil van een collectief bestaan, het verlangen naar een leven in gemeenschap. Zelfs de oppervlakkigste kennisneming van de meest verschillende uitspraken uit de periode 1815-'30 zal de onpartijdige lezer snel de overtuiging schenken van de zwakte van die collectieve levenswil. Toch is dat gevoel niet helemaal afwezig. Er zijn Belgen, zoals er ook Hollanders zijn, die, vooral naarmate de jaren verstrijken, de schepping der tractaten als een aanvaardbare natie beschouwen, zelfs als een natie die eerbied en patriottische geestdrift verdient. Van de Luikse pers uit de jaren 1824-'28 bedoelen de journalisten van de *Courier de la Meuse* en de *Mathieu Laensberg*, wanneer zij over de „natie” spreken, een staatswezen dat geografisch het gehele koninkrijk omvat.

Doch hiermede komt men tot het tweede drama van de politiek van Willem I. De Franse natie die in 1789 is tot stand gekomen, heeft zichzelf beschouwd als het geheel van alle staatsburgers staande tegenover de koninklijke macht. De Fransen zijn de ledematen geworden van een vrijgemaakt politiek lichaam, zij zijn niet meer de onderdanen van de koning. Er is geen natie meer mogelijk

¹ Ged. VIII, 400. Kinker aan Fabius.

zonder de werkdadige deelneming van alle burgers aan het leven van de Staat. Nu was Willem I, zoals reeds werd uiteengezet, niet bereid zijn bevoegdheden met anderen te delen. Hij wilde een Staat waarin de burgers slechts karig zouden worden bedeed, waarin hun medewerking aan het lot van het gemeenschappelijke vaderland beperkt en onder streng toezicht zou blijven. Hoe was het mogelijk de geestdrift van de bewoners der XVII Provinciën voor een gemeenschappelijk vaderland op te wekken, wanneer men hun slechts magere politieke rechten toemat? In een klimaat van vrijheid had de koning veel kunnen vragen van zijn medeburgers; in een atmosfeer van wantrouwen, zelfs van onderdrukking, moest hij zich stoten aan de onwil, de onverschilligheid, de vijandelijkheid van de allerbesten.

In dit opzicht behoeft men echter niet te denken dat Willem I en zijn mentor Van Maanen niet bepaalde bekende denkbeelden van de vroegere en de recente dictatoren zouden hebben gehuldigd. Zoals Van Maanen de 25ste Mei 1830 zeer duidelijk aan de koning schrijft, moet deze regering wél steun vinden bij een opinie, „maar dit moet zijn de opinie van de Nederlandsche natie, en nooit die eener partij of factie hoegenaamd, onverschillig of die factie een Babeuf, een Robiano of een Teste aan haar hoofd hebbe”.¹ Het is dus de totstandkoming van een enkelvoudige opinie, de voorloopster van de enkelvoudige partij, die het ideaal is van de vorst. De natie behoeft een opinie niet ontzegd te worden, maar de opinie die zij zal huldigen, zal haar door het gezag worden voorgeschreven. In de strijd tussen gezag en vrijheid, tussen absolutisme en grondwettelijkheid zou de vrijheid overwinnen. In Engeland, in Frankrijk slaagt zij. Om een Nederlandse natie tot stand te brengen was het nodig, aan haar leden een ruime vrijheid van meningsuiting te verlenen, het gevaar te lopen van het bekend worden van allerlei tegen de eenheid gerichte gedachten, maar de meest verlichte en de meest vooruitstrevende elementen ertoe te bewegen zich bij de te stichten natie aan te sluiten door hun een belangrijk aandeel te geven in de versterking van haar grondslagen.

Was het scheppen van een natie een onderneming die eerezucht vereiste, het inrichten van de diensten van een staat was een taak waarvoor minder stoutmoedigheid nodig was. Willem I had voorbeelden, van Frederik II af tot Napoleon toe. De Keizer had de zuidelijke provinciën van stevig gebouwde instellingen voorzien en ook het Noorden had na de tijd van de Bataafse Republiek en van het Koninkrijk Holland drie jaar keizerlijk regiem gekend. Om hem bij te staan kon Willem I beschikken over leiders die in de napoleontische school in de leer waren geweest, een corps van regeringsambtenaren die allen doordrongen waren van de rechten van de centraliserende staat.

De levensbeschrijving van enkele dier vroegere ambtenaren of magistraten van

¹ Ged. IX², 812.

het Keizerrijk, allen doctor of candidaat in de rechten, is leerzaam. C. F. van Maanen wordt in 1815 benoemd tot minister van justitie. Wat was zijn verleden? In 1795 was hij als jong advocaat aangesloten bij de revolutionnaire partij, als substituut van de procureur-generaal bij het Hof van Beroep van Holland stelde hij een vervolging in tegen de orangisten en requireerde hij o.a. tegen Repelaer van Driel, die na 1815 zijn collega zou worden. Onder koning Lodewijk was hij reeds minister van Justitie, waarna hij onder het Keizerrijk eerste voorzitter werd van het Hof van Justitie, om zich ten slotte dadelijk bij de Souvereine Vorst aan te sluiten. Verstolk van Soelen, doctor in de rechten, was in 1810 prefect van Friesland. In de moeilijke jaren zou hij als minister van Buitenlandse Zaken optreden.

Aan Belgische zijde zijn de Bruggeling P. C. G. ridder de Coninck, de Leuvenaer P. L. J. van Gobbelschroy, de Mechelaar F. C. G. G. de la Coste, naast anderen, goede voorbeelden van eenzelfde africhting in dienst van de Staat ten tijde van het Keizerrijk. De Coninck, candidaat in de rechten, is „conseiller de préfecture” in 1800, prefect van de Ain in 1802, van Jemappes in 1805, van de Scheldemondingen in 1810, van de Elbmondingen in 1811, gouverneur van Oost-Vlaanderen in 1815; in 1817 wordt hij minister van Binnenlandse Zaken, welk departement hij tot 1825 zal leiden. Van Gobbelschroy, onderprefect te Deventer in 1812, wordt referendaris 1ste klasse, verbonden aan het Kabinet des Konings in 1816 en in 1825 minister van Binnenlandse Zaken; terwijl de la Coste, die onderprefect was te Groningen in 1811, overging naar Aken in 1813, referendaris 1ste klasse werd in 1816, lid van de Raad van State werd in 1821, tot gouverneur van Antwerpen werd benoemd in 1828, het ministerie van Binnenlandse Zaken beheerde gedurende de laatste maanden der regering.

Ook van Karel Lodewijk baron Keerbergen en van B. J. Holvoet is de loopbaan veelbetekenend. Eerstgenoemde was prefect van de Boven-Ems, werd gouverneur van Antwerpen in 1815, daarna van Oost-Vlaanderen, en werd twee jaar later, in 1819, lid van de Raad van State. B. J. Holvoet was „conseiller de préfecture” in het jaar XI, berichtgever over de requesten bij de Raad van State in 1810, prefect van het departement Jemappes in 1812, werd lid van de Raad van State in 1815 en was gouverneur van West-Vlaanderen van 1822 tot 1829.

En in de verschillende rangen is het niet anders. Het geval van Jean-Joseph Walter is karakteristiek. Deze man uit Namen, leerling van de Universiteit te Leuven, „conseiller de préfecture”, voorzitter van de Algemene Raad van Samber en Maas, werd bij het vertrek der Fransen niet uit zijn functie ontslagen. Als raadsheer bij de intendance is hij lid van Gedeputeerden der Provinciale Staten van Namen. In 1817 door Willem I naar Brussel ontboden voor de besprekingen ten behoeve van de stichting der universiteiten, wordt hij benoemd tot secretaris-inspecteur der Universiteit te Luik, welke functie hij behield toen

1

2

1. Het graven van het kanaal van Brussel naar Charleroi. 2. Willem I ontmoet John Cockerill.

1

2

1. De Prins van Oranje bezoekt de fabriek Rosseel te Gent. 2. Spotprent op het facultatief verklaren van het Philosophisch College te Leuven.

hij in 1825 benoemd werd tot algemeen inspecteur van het openbaar onderwijs, en hij was secretaris van de Grote Loge van Bestuur der zuidelijke provinciën. Deze magistraten en ambtenaren, die doordrongen waren van de rechten van de Staat en die het overwicht van het bestuur voorstonden, hebben zeer spoedig blijk gegeven van hun toewijding aan het nieuwe regiem. Met de hulp van deze mannen is Willem I erin geslaagd een bouwsel op te trekken, maar dit had geen grondvesten in de geesten en de harten der inwoners, zowel van het Noorden als van het Zuiden, die zich uit een overgeleverd particularisme, uit een enge zelfzucht niet konden losmaken. In 1829, bijna vijftien jaar na de vereniging, getuigde Roëll dat men te Amsterdam „zoo weinig hoorde spreken van hetgene (in het Zuiden) omging als of het in Mesopotamië plaats had”.¹ Van een politieke samensmelting bleef men ver verwijderd en de koning had aan die mislukking grote schuld. Tot overmaat van ramp botsten zijn vooruitziende pogingen om de economische samensmelting tot stand te brengen op ernstige hinderpalen. In de ogen van een voorstander van het historisch materialisme is de economische eenmaking der twee landsdelen de onontbeerlijke basis voor ieder streven naar eenheid. Willem I was geen theoreticus, geen geschiedfilosoof, maar een zeer bezonnen financier, een zakenman van formaat. Hij was niet ongevoelig voor geld en voor de middelen om het te verwerven, te behouden en te doen groeien. Hij wist uit ervaring dat velen dachten zoals hij. Zo moest, meende hij, de gunstige materiële toestand, de welstand die door de economische voorspoed was verkregen, een steeds toenemend aantal van de bewoners der XVII Provinciën met het nieuwe regiem verzoenen. Maar hij zag verder dan de altijd onzekere gehechtheid van mensen die door zelfzuchtige drijfveren worden geleid, hij wilde de stevigheid van de Staat op de economische eenheid der XVII Provinciën grondvesten. Toch was dit een moeilijke onderneming waarin vele hinderlagen verborgen waren. Hartstochten gaan zich daarbij vermengen met belangen. De afsluiting der Schelde en de gehele handelspolitiek die de Verenigde Provinciën sedert meer dan twee eeuwen hadden gevolgd, hebben aan de bewoners der katholieke Nederlanden ernstige schade toegebracht. Zij kunnen dit niet vergeten en hun wantrouwen is groot. In het Noorden daarentegen kunnen de voordelen die van de ondergang van Antwerpen het gevolg waren, niet langer behouden blijven. De concurrentie zal wederom opleven en met haar de strijd van de ernstige verliezen. Alleen de Luikenaren voelen zich hierbij in 't voordeel. Via de Maas hebben zij altijd veelvuldige en voortreffelijke verbindingen gehad met de Hollandse havens. De voordelen van een gemeenschappelijke markt worden gaarne door hen aanvaard. Maar in de eerste jaren vormen de tolregelingen een lastig probleem. Wie zal bij de regering de overhand behalen, de grote zakenlieden, of de fabrikanten en de

¹ Ged. IX°, 531.

landbouw? Zal de industrie – die vooral in de zuidelijke provinciën is gevestigd – aan de eisen van de havens worden opgeofferd? Het is na het beëindigen van een verbazingwekkend waagstuk, na het beëindigen van het Continentaal Stelsel, wanneer Engeland – waar de industriële revolutie zegeviert en waar enorme voorraden opgestapeld zijn – zich haast om een verarmd vasteland met zijn waren te overstroomden, het is in die moeilijke tijd dat Willem I met spoed maatregelen op douanegebied moet nemen. Met deze maatregelen loopt hij het gevaar velen van zijn onderdanen van zich af te stoten en de gevolgen ervan kunnen de bouw van een samenhangend economisch geheel vertragen.

Gedurende deze vijftien jaren dobert de gehele tolpolitiek, in het streven de belangen te beschermen die het meest bedreigd schijnen, heen en weer tussen Noord en Zuid, doch met een voorliefde, in de administratieve kringen, voor het Noorden. Maar met andere middelen dan het wapen der tolrechten heeft Willem I – en dat is een van zijn grootste verdiensten – getracht de nijverheid in het Zuiden, die zo zwaar getroffen was, te doen herleven. Zijn pogingen tot modernisering der Waalse metaalnijverheid geven blijk van zijn brede blik en van zijn hartgrondige wens aan al zijn onderdanen voorspoed te schenken. Doch het is bekend dat hij in 1822 ook de stichter werd van de *Algemeene Nederlandsche Maatschappij ter begunstiging der volksvlucht*, zoals hij eveneens in 1824 de *Nederlandsche Handel-maatschappij* heeft opgericht. Deze beide machtige instellingen uit onze tijd moesten de samensmelting van de stoffelijke belangen der XVII Provinciën tot stand brengen. De koning wilde de kapitalen uit het Noorden naar het Zuiden leiden, de Belgische kapitalen aan buitenlandse fondsen onttrekken, de pandbrieven van de nationale openbare schuld in de zuidelijke provinciën verspreiden, alsmede het algemeen economisch leven tot ontwikkeling brengen door de uitbreiding van het crediet en de verlaging van de rentevoet.

In de Nederlandse Handel-maatschappij, die een belangrijk aandeel in de handel met de koloniën moest hebben, was aan de belangen uit het Zuiden een aanzienlijke plaats ingeruimd. Zonder dralen hadden deze kringen overigens gereageerd op een beroep op kapitaal. Antwerpen, Brussel, Gent, Oostende, Brugge en Doornik waren in de raad van commissarissen vertegenwoordigd en in de havens en de nijverheidscentra werden agentschappen gevestigd. De belangrijke diensten die aan de Gentse katoennijverheid werden bewezen, zijn wel bekend: in 1825 bedroeg de invoer van Nederlandse stoffen in Indië f 200.000, in 1829 f 3.500.000.

Maar bij de aandacht die de koning aan de takken van nationale productie schonk, werd hij ook geleid door overwegingen van gerechtvaardigd onmiddellijk belang. De nieuwe Staat moest leven, en de schuld woog zwaar, de belastingwetten waren drukkend. Voor een goede harmonie der twee delen van het koninkrijk betekende de schuld die van Hollandse oorsprong was, een zware

last, een ernstige hinderpaal; zoals ook de verschillen in het economisch leven, dat in het Noorden veeleer commercieel en in het Zuiden veeleer industrieel was, de invoering van een fiscaal stelsel dat de lasten op rechtvaardige wijze over de gehele bevolking verdeelde, ernstig moesten bemoeilijken.

De openbare schuld is enorm en bijna geheel van Hollandse oorsprong. Napoleon had in 1810 de Hollandse schuld tot op één derde van haar nominale waarde verminderd. De wet van 14 Mei 1814 bracht de andere twee derden geleidelijk opnieuw „tot leven”.¹ Deze maatregel van de Souvereine Vorst, die in het voordeel was van handige speculanten, werd in Holland zelf afgekeurd. Maar de critiek verstomde toen de vereniging met België de ongelukkige Belgen liet delen in een schuld waarvoor zij niet aansprakelijk waren. De Belgen konden deze handeling niet vergeten. Gedurende de volle vijftien jaar van het gemeenschappelijk regiem moesten zij het gewicht van de last zonder ophouden gevoelen. Het was altijd moeilijk de begroting in evenwicht te brengen en de bevolking ging onder zware belastingen gebukt. Op het stuk der indirecte belastingen was het onmogelijk overeenstemming te bereiken. De Belgen eisten belasting op koloniale waren zoals suiker en koffie, die als weeldeartikelen werden beschouwd, maar kwamen in verzet tegen een belasting op brood, die tot een, voor de reeds zwaar getroffen nijverheid rampzalige, loonsverhoging moest leiden. De Hollanders wensten dat de koloniale waren slechts weinig zouden worden belast, maar stoorde zich niet aan de invoering van de belasting op brood, welke bij hen reeds sinds lang geheven werd. Ook de verschillen in de wijze van heffing waren belangrijk: de Belgen verlangden een heffing bij de bron, die voor de verbruiker geen moeilijkheden meebracht; de Hollanders gaven er de voorkeur aan, dat de verbruikers de belasting betaalden, zodat de handel ervan ontslagen was en hopen kon, dat hij aan een lastig toezicht zou ontsnappen. In 1819 worden koffie en suiker belast, maar in 1822 volgt een grondige ommekeer en worden deze rechten afgeschaft en die op 't gemaal en 't geslacht ingevoerd. Niet aflatende protesten en een werkelijke ontevredenheid dwingen de vorst in 1829 de belasting op 't gemaal te laten vervallen. Maar door de verandering van dit recht in een gemeentelijke belasting wordt de betekenis van de maatregel ernstig verzwakt.

De openbare financiën zijn voor de vorst een ware nachtmerrie geweest. Voor een groot gedeelte was dat ongetwijfeld het geval, omdat de koning niet de geringste voogdij gedoogde en hij er met voortdurende zorg naar streefde zich vrij te maken van het toezicht der Staten-Generaal, die de begroting moesten goedkeuren. Om voor een gedeelte aan dit toezicht te ontkomen, kwam hij er tenslotte toe het Amortisatie-syndicaat te bedenken. Daardoor wekte hij de vijandschap van hen die hem minachting voor de Grondwet verweten, maar hij slaag-

¹ H. Riems, Het Amortisatie-syndicaat, blz. 25-29.

de erin belangrijke gelden te vinden om werkzaamheden te financieren die bevorderlijk waren voor de „versmelting”. Zo kon het land van verkeersmiddelen worden voorzien. Voor de tot standkoming van een nationale economie is de uitbreiding daarvan van primair belang. In de aanvang van de negentiende eeuw was de versnippering in regionale economieën algemeen. Wegen, kanalen moesten de scheidsmuren doen ineentstorten die de verschillende maatschappelijke groepen binnen een eng en bekrompen bestaan ingesloten hielden. Dit werk was doeltreffend en alleen de tijd heeft ontbroken om het rijke vruchten te laten voortbrengen. Het is Willem I die het Noordhollands kanaal van Amsterdam naar Den Helder, de kanalen van Zederik, Voorne, Apeldoorn, de Zuid-Willemsvaart van 's-Hertogenbosch naar Maastricht heeft laten graven, het kanaal van Bergen (Henegouwen) naar Condé heeft laten voleinden, de kanalen van Péruwelz naar Antoing en van Gent naar Terneuzen heeft laten uitvoeren, een aanvang heeft laten maken met het kanaal van Charleroi naar Brussel, met de kanalisatie van de Samber en het Moezelkanaal, alsmede het kanaal van Luik naar Wasserbillig, dat na hem wellicht al te spoedig in de steek gelaten werd. In België zijn 800 km wegen aangelegd en zeer spoedig heeft hij voor de spoorwegen belangstelling gehad. Als er meer en betere wegen waren en als zij door snellere diligences bereden werden, zouden Hollanders en Belgen minder ver van elkaar verwijderd zijn. Als de rivieren gekanaliseerd en kanalen gegraven werden, zouden hun handelsbetrekkingen drukker worden. En dat was het ideaal van Willem: de aanrakingspunten vermeerderen tussen mensen die niet van elkander hielden, misschien omdat zij elkaar niet voldoende kenden.

De stevigheid van dit bouwsel hing niet alleen van binnenlandse omstandigheden af, maar ook van de ontwikkeling van de internationale toestand. Als scheping van de zegevierende grote mogendheden in 1814 voldoet het Koninkrijk der Nederlanden aan internationale eisen. Deze schutsmuur, opgericht tegen Frankrijk wiens legers twintig jaar lang door Europa zijn getrokken, is gebouwd door Engeland, Rusland, Oostenrijk en Pruisen hebben zich verenigd met de oogmerken van Castlereagh, die de plannen overnam van Pitt Jr. Engeland wenste dat de slagboom stevig werd. Van de Franse oorlogsvergoeding werd een bedrag van zestig miljoen franken gebruikt voor de bouw van vestingen die zich over het gehele grondgebied dicht aaneensluiten, maar belangrijke Engelse en Nederlandse bijdragen waren nodig om de kosten te dekken van een ontzagwekkend werk waaraan Wellington alle zorg besteedde. De Engelse voogdij ging evenwel spoedig voor de koning te zwaar worden en de betrekkingen zullen niet gedurende zijn gehele regering uitnemend blijven. De vraag van Engeland om versterking van het Nederlandse leger op het ogenblik van het terugtrekken der bezettingstroepen uit Frankrijk wordt al te drin-

gend. Het antwoord dat Willem I de 3de April 1818 aan Clancarty, de Engelse ambassadeur, geeft, luidt vastbesloten: „mijn onderdanen moeten eten en niet opgegeten worden”.¹ Engeland, dat het koninkrijk ten doop gehouden heeft, wordt prikkelbaar bij de uitingen van onafhankelijkheidsgevoel van de koning, die met verloop der jaren aan gezag wint of althans meer vertrouwen in zijn mogelijkheden krijgt. Hij maakt trouwens gebruik van het uiteenvallen van het viervoudig verbond om met meer vrijheid te handelen. Trots moeizame onderhandelingen tussen beide landen kwam het nooit tot het afsluiten van een handelstractaat. Engeland verlangde gelijkheid van vlag en verzette zich tegen het in 1822 ingevoerde differentiële tarief, waarbij aan goederen die aan boord van een Nederlands schip werden ingevoerd, een vermindering van rechten ten bedrage van 10% werd verleend, terwijl de Nederlanden verlaging van invoerrechten vroegen. Een kleine oorlog met speldeprikken werd gevoerd, zonder ander resultaat dan de verzekering van de vorst dat hij zich door zijn machtige nabuur niet in de hoek liet dringen. Over de slavenhandel zijn de twee zee Staten met elkaar in botsing gekomen, maar de wrijvingen zijn het ernstigst geweest in Oost-Indië waar de voortvarendheid van Sir Thomas Stamford Raffles de Nederlandse autoriteiten veel zorg baarde. Er verliepen verscheidene jaren alvorens het verdrag van 17 Maart 1824 tot stand kwam, waarbij voor de belangrijke geschillen met Engeland een regeling getroffen werd. Engeland deed volledig afstand van Sumatra en Billiton, terwijl de Nederlanden Malakka met Singapore alsmede nederzettingen in Indië opgaven. Na deze overeenkomst ontstond er nog onenigheid over de bescherming in Nederlands-Indië van lakens en katootenen stoffen.

Een laatste geschil met Engeland bleef gedurende de volle vijftien jaren voortduren, en wel dat over de transitohandel langs de Rijn. De Engelsen eisten vrijheid van transitoverkeer via Rotterdam naar Duitsland, met dien verstande dat zij niet de volledige vrijstelling van rechten wilden, maar de vrijheid om in transit langs de Rijn waren te vervoeren, die in de Nederlanden niet mochten worden ingevoerd. Toen een ontwerp van wet van 12 Juni 1821 dit verkeer wilde verbieden, kwam Groot-Brittannië heftig in verzet met een beroep op de vrijheid van scheepvaart op de grote rivieren die door het Congres van Wenen was afgekondigd. Op het Congres van Verona deed Wellington door de vijf Mogendheden zijn voorstel tot het ondernemen van stappen bij Willem I aannemen. Deze was door de houding van Engeland geprikkeld. De regeling van de scheepvaart op de Rijn moest worden getroffen door een commissie der oeverstaten die haar zetel had te Mainz, maar een algemene overeenstemming bleef uit tot 31 Maart 1834.

Overigens was dit Rijnverkeer de voornaamste twistappel tussen Pruisen en de

¹ Ged. VIII, 112.

Nederlanden. Met dit Pruisen, dat vervuld was van eerezucht en machtsbegeerte, had Willem I bij de stichting van zijn koninkrijk een appeltje te schillen gehad. Met de hulp van Engeland was hij erin geslaagd de plannen die Pruisen t.a.v. Luik en de Maas koesterde tegen te gaan, maar te Berlijn had dit gevoelens van wrok achtergelaten. Het geschil over de Rijn moest slechte herinneringen wakker houden. De opening van de Schelde in 1815 en de plechtig afgekondigde internationalisatie van de Rijn leidden tot de ondergang van de Hollandse stapelmarkt. Deze stapelhandel was in belangrijke mate achteruitgegaan door de veranderingen in de internationale handelsbetrekkingen, die als gevolg van de Napoleontische oorlogen in versneld tempo hadden plaats gehad en die verbruikers en producenten tot elkaar hadden gebracht en hun hadden geleerd hun zaken zonder de Hollandse tussenschakel te beredderen. Holland wilde die stapelhandel redden. In een niet te stuiten evolutie zou de transitohandel in de plaats komen van de stapelhandel, zulks tot grote schade der kooplieden die aan de traditie bleven vasthouden. Dezen hoopten dat de heffing van rechten op het transitoverkeer hun oude gewoonten wederom winstgevend zou maken. Zij vonden gehoor bij de vorst, niet omdat deze hun verouderde inzichten deelde, maar omdat hij voor de internationalisering van de Rijn, die zijn souvereiniteit zou aantasten, niets voelde. Gedurende vijftien jaar bood de vorst tegenstand alvorens deze beperking te aanvaarden en gedurende vijftien jaar waren de discussies met Pruisen over de Rijnvaart storend voor de betrekkingen tussen de twee machten, wier vorstenhuizen nochtans door familiebanden verbonden waren.

Het Koninkrijk der Nederlanden was een diplomatieke noodzaak; zijn bestaan werd gerechtvaardigd door het behoud van het Europees evenwicht zoals dit in 1815 werd opgevat. Aangezien de schutswal tegen Frankrijk was opgericht, kon Frankrijk hem van binnenuit ondermijnen. Zo overheersten de betrekkingen met Frankrijk – niet alleen de diplomatieke betrekkingen, maar ook die op elk ander gebied – de buitenlandse politiek van de koning; de schutswal behoorde van geestelijke zowel als van materiële aard te zijn. Evenals de inval van Franse troepen met alle middelen moest worden verhinderd, moest het binnendringen van Franse denkbeelden met dezelfde kracht worden gestuit. Met dezelfde hardnekkigheid moesten alle onderdelen van het raderwerk van de nieuwe Staat een dam opwerpen tegen de mensen en de ideeën uit Frankrijk. De bouw van het Verenigd Koninkrijk zou altijd niet meer dan een ontwerp blijven, de nationale eenheid zou nooit een feit worden, indien het Frankrijk door een vruchtdragende uitwisseling kon gelukken de geesten en de gedachtenwereld in zijn greep te houden. Voor vele inwoners der zuidelijke provinciën had Frankrijk nog steeds grote aantrekkingskracht. Waren er weinig voorstanders van een inlijving in de Franse Staat, talrijk waren de mensen uit de leidende kringen die voor het

Frans politieke leven hartstocht hadden opgevat. Het herstel van de kerkelijke macht in Frankrijk was voor de Belgische geestelijkheid erg aantrekkelijk, de Belgische adel benijdde Frankrijk om de terugkeer tot een gematigd Ancien Régime. Anderzijds kwam uit Frankrijk de stroom van vrijheidsgedachten. Bovendien was de Franse invloed sterk in alles wat de beschaving betrof. Alsof het noodlot er de spot mee dreef, hadden in de Belgische journalistiek, zelfs, en vooral, in de z.g. ministeriële, de Fransen dan ook de overhand.

De eerste diplomatieke betrekkingen werden vergiftigd door de kwestie der uitgewekenen. Willem I nam gaarne een vrijheidslievende houding aan door in zijn koninkrijk de koningsmoordenaars te ontvangen die de Bourbons aanvielen, maar er wel voor zorgden dat zij hun beschermer niet de minste last veroorzaakten. De betrekkingen met het officiële Frankrijk werden er door bemoeilijkt; dat deerde de koning weinig; meer hinder had hij van de verscheidene malen opduikende geruchten omtrent plannen tot omverwerping van het huis der Bourbons en hun vervanging door zijn zoon Willem. Bepaalde kuiperijen waarmee de volksmond de naam van deze prins in verband bracht, brachten het Hof der Nederlanden in discredit. Zij verzwakten dit nieuwe koninkrijk waarvan de grondslagen nog zo onsterk waren. Geruchten waren inderdaad voortdurend in omloop dat de prins van Oranje België aan Frankrijk als geschenk zou aanbieden bij zijn „blijde inkomst”. De voorliefde voor de vrijheidsgedachten, waarvan deze prins in die tijd blij gaf en vooral de mogelijkheid van gebiedsuitbreiding – revanche voor Waterloo – verklaarden de wijze waarop deze buitensporige, door stoutmoedige doch lichtzinnige samenzweerders gesmede, plannen werden ontvangen. In al deze geheime pogingen kwam België aldus voortdurend als een gemakkelijk te grijpen prooi, als een aantrekkelijk ruilmiddel voor.

De Bourbons verstevigden hun troon en de prins van Oranje werd wijzer. De betrekkingen met Frankrijk namen een andere wending. De problemen betreffende de douane traden op de voorgrond. Willem I antwoordde met krachtige vergeldingsmaatregelen op de zo goed als prohibitieve rechten door Frankrijk in 1822 geheven op de invoer van vee, in 1823 op die van lakens. Behalve een verhoging van rechten op porselein en kleren, kwam de 20ste Augustus 1823 een verbod van invoer van fijn laken, glaswerk en jenever, alsmede een verbod van invoer te land van wijn. Onderhandelingen mislukten. Om aan de eisen van de Belgische handel tegemoet te komen die zich erover beklaagde dat de zeeweg voor de invoer van Franse wijnen open was gebleven, moest hij deze retorsie-maatregel in 1827 intrekken. Het protectionisme vierde in Frankrijk hoogtij en het afsluiten van een handelstractaat bleek nog steeds onmogelijk. Deze twisten op douanegebied, die de Belgen van Frankrijk verwijderden, konden tenminste de nieuwe Staat versterken. Willem I verwierf de dankbaarheid van kringen met

belangrijke economische belangen en leverde aan Europa het bewijs van zijn energie. Wekten de eerezuchtige plannen van prins de Polignac, die de ontbinding van het Koninkrijk der Nederlanden beoogden, in 1829 onrust in Den Haag? Het ontwerp van Bois-le-Comte werd aan Mortemar, ambassadeur te St. Petersburg, voorgelegd, maar het werd door de Tsaar koeltjes ontvangen. Heeft deze zijn zwager op de hoogte gebracht? Het is waarschijnlijk, maar de gepubliceerde briefwisseling laat niet toe het met stelligheid te bevestigen. De gemeenschappelijke dreiging van revolutionnaire woelingen bracht evenwel de twee regeringen tot elkaar. Toen De Potter, die tot verbanning was veroordeeld, een paspoort voor Frankrijk aanvroeg, werd hem dit geweigerd en Willem I betuigde zijn grote voldoening hierover aan de gezant van Frankrijk. Misschien hadden de Fransen hun oogmerken op de Rijn niet opgegeven, maar nu zij in de Algiers-expeditie gewikkeld waren, waarin zij door de Russische diplomatie werden gesteund, wendden zij zich van de Nederlanden af. De Julidagen zouden te Parijs de annexionistische drang versterken en te 's-Gravenhage zeer ernstige vrees wekken.

Heeft Willem I tussen de mogendheden handig kunnen schipperen, heeft hij zich van de Britse voogdij kunnen bevrijden en aan Pruisen tegenstand kunnen bieden, dan was dat in belangrijke mate te danken aan de steun die hij vaak van St. Petersburg kreeg. Het huwelijk van de prins van Oranje met Anna Paulowna, de zuster van Tsaar Alexander I, werkte in dit opzicht gunstig. Het huwelijk met prinses Charlotte, de dochter van de Prins-Regent, was niet doorgegaan en aller ogen waren toen naar het Oosten gericht. In een wereld, die door de wedijver tussen Engeland en Rusland werd beheerst, was deze keuze veelbetekend. Engeland streefde naar de heerschappij ter zee en het evenwicht op het vasteland van Europa. Rusland streefde naar een betere verdeling der zeestrijdkrachten en de beheersing van het vasteland. De goedgunstigheid der Nederlanden winnen was een der middelen om dit doel te bereiken. In deze zin heeft de omwenteling in Polen in 1830 de Belgische omwenteling gered, want indien de Tsaar niet gebonden was geweest, zou hij alles hebben beproefd om aan zijn bondgenoot in het Westen op daadwerkelijke wijze zijn sympathie te betuigen. Maar die bondgenoot was handig en bij een andere gelegenheid had hij reeds gebruik weten te maken van het vertrouwen dat St. Petersburg hem schonk, namelijk toen hij in de koloniale onderhandelingen van 1820-'24 voordelen wist te behalen die de Engelse regeerders aan een alleenstaand vorst der Nederlanden zeker niet zouden hebben geschonken.

Willem I wilde overigens het aanzien van zijn Koninkrijk verhogen. Hij wilde aan de spits staan van de tweederangsmogendheden in Europa. Aan de overzijde van de Atlantische Oceaan handelde hij zelfstandig. Hij zocht er weliswaar afzetmogelijkheden voor zijn industrie en bronnen van verrijking voor de grote

kooplieden, maar het mishagde hem niet te laten zien dat hij zich vrij kon bewegen. De jonge vrijgekomen staten van Latijns Amerika erkende hij spoedig. De stoutmoedige plannen van generaal Verveer, die door Nicaragua heen een kanaal wilde graven, steunde hij krachtig en gaf aldus blijk van een vooruitziende blik en van breedheid van streven.

De vrede in Europa was voor de stabiliteit van zijn koninkrijk de beste waarborg. In de toestand van welbehagen die na de ondertekening van het Concordaat heerste, wenste hij dan ook de vorming van een Europese areopagus met de Paus als moderator. De grondbeginselen waarop die zou berusten, zouden die zijn van de Heilige Alliantie en van de verdragen van Weenen. De areopagus zou gevestigd zijn in een Zwitserse stad. Hij zou voor alle belangen van algemene aard regelingen treffen, oorlog voorkomen, de beginselen en de algemene voorschriften vaststellen voor het ontwerpen van het Europese staatsrecht. De eeuwige vrede in Europa zou aldus verzekerd zijn. „De droombeelden van de Franse koning Hendrik IV zullen werkelijkheid worden”.¹ „Door wederzijds goedvinden om aan de bemiddeling de voorkeur te geven boven het geweld, zal de zwakke worden beschermd”; dit zal echter moeten geschieden zonder dat op het soevereiniteitsrecht en de daarvan onafscheidelijke onafhankelijkheid inbreuk wordt gemaakt, want Willem I denkt er niet aan de soevereiniteit te beperken. „De beperking der strijdkrachten zal aldus de zware druk verlichten waaronder bijna alle Europese volken gebukt gaan, een druk waarvan de vermindering een algemeen geluk en voldoening zal doen ontstaan en aan de naties meer middelen zal overlaten om hun nijverheid tot ontwikkeling te brengen en hun welstand daardoor te verhogen . . .”.²

Het ontbrak Willem I niet aan breedheid van blik en deze hoop op meer overeenstemming onder de volken bewijst dat deze realistische financier, die zozeer geprezen werd om zijn technische bekwaamheid, ook een idealistisch staatsman was. De verlichte despoot, die in de negentiende eeuw te laat gekomen was, had meer gedaan dan alleen de herinnering te bewaren aan de menslievende dromen van de wijsgeren der achttiende eeuw, hij kwam met een voorstel voor een arbitrageconventie, en het had hem stellig verheugd te weten dat eenmaal het Hof van Internationale Justitie in Den Haag zou zetelen, nadat deze stad reeds de vergaderplaats geweest was van de eerste twee vredesconferenties van 1899 en 1907!

Willem I heeft de eenheid der Nederlanden tot stand willen brengen, indien niet door bruto geweld dan toch door morele dwang. Daags na het onheil der Septemberdagen heeft hij door een ervaring van vijftien jaar nog niet geleerd welke waarde de decentralisatie heeft en welke voordelen een ver doorgevoerd

¹ Ged. IX², 319-324, Opstel des Konings, Juli 1827.   ² Ibid.

zelfbestuur kan opleveren. Vlug ontleemt hij aan de prins van Oranje de volmachten die hij hem in een ogenblik van verslapping had geschonken.

Is dit een uiting van machtsbegeerte, van lust om te heersen, van een scherpe wil om als heer en meester een fraai samenstel van gebieden te bezitten, de *Lage Landen aan de Zee*, die zich uitstrekken in een der meest gunstig gelegen delen van de wereld, aan de monding der grote Europese rivieren? Is het de nawerking van een moeilijke jeugd, waarin hij zich moest tevredenstellen met een beperkt, zonder luister in stand gehouden, grondgebied? Is het uitwerking van een gevoel van trots over een gemakkelijk welslagen, dat de Belgen als kwaadwillige onderdanen hebben vernietigd? Niemand kan zeggen waardoor deze man gedurende deze vijftien jaren werd gedreven. Maar van elke studie betreffende het koninkrijk der Nederlanden in de jaren 1815 tot 1830 zal hij steeds de centrale plaats dienen in te nemen. Hij is de verantwoordelijke drijvende kracht. Hij is niet geslaagd.

Kon hij slagen? Hadden een andere politiek, een andere methode tot betere resultaten kunnen leiden? Betekent de mislukking van Willem I de onherroepelijke veroordeling van de XVII Provinciën, of zijn het de vergissingen van de vorst, de onjuiste of ontijdig genomen maatregelen die in hoofdzaak de ineensstorting van 1830 verklaren? Was de scheiding onvermijdelijk, lag zij in de loop der dingen en was zij dus niet het gevolg van de beslissingen des konings? Maar hoe goed of hoe slecht zij ook mogen geweest zijn, deze beslissingen waren toch een functie van de samenstelling van elk der bestanddelen van de Nederlandse Staat en van de omstandigheden van algemene aard van het politieke, het economische, het sociale en het godsdienstige leven in de jaren 1815-'30.

In dit opzicht zou het geen zin hebben definitieve gevolgtrekkingen te willen maken en over de proefneming van de periode 1815-'30 een oordeel te willen vellen dat van die tijd geheel los zou staan. De samensmelting is mislukt. Door de Mogendheden gewenst, is zij ter hand genomen door een vorst die in de machtsmiddelen van de Staat al te veel vertrouwen had, en die, in een eeuw die naar politieke vrijheid streefde en waarin de maatschappelijke „elite” een aandeel in de macht begeerde, al te veel minachting koesterde voor de kracht van de publieke opinie om de meest verlichte en de meest bedachtzame geesten met zijn arbeid te verzoenen.

De samensmelting is beproefd – en dat kon niet anders dan een vergeefse poging zijn – in jaren waarin de godsdienst nog een enorme plaats innam in de gewetens niet alleen van een gedeelte der elite, maar vooral van de gehele volksmassa. Deze elite die het recht opeiste om zelf over haar lot te beschikken, deze massa die de heersers van het ogenblik niet goed kon uitstaan, kwamen tegen de koning in verzet. De kracht van het Belgisch nationaal gevoel in 1830 is verwonderlijk, vergeleken met zijn zwakheid, om niet te spreken van zijn afwezigheid,

vijftien jaar vroeger. De Belgen hebben in die jaren het politieke leven geleerd in een staatswezen, waarin hun maatschappelijk leven en dat van de Hollanders naast elkaar bleven bestaan in plaats dat beide met elkaar waren vermengd. Zij hebben zin gekregen in meer vrijheid, en vooral in tegenstelling met en in verzet tegen de Hollanders hebben zij dit zelfbestuur, deze onafhankelijkheid gewild door zich van diegenen, die zij de overheersers noemden, af te scheiden. Ook in dit opzicht verklaren de invloeden die in de historie hebben gewerkt het slagen van de omwenteling en het mislukken van de eenmaking. Deze tegenstelling tussen Noord en Zuid is ongetwijfeld groot op godsdienstig gebied; terecht of ten onrechte gold Holland in die tijd als een vurige haard van calvinisme dat op de verovering uit was, en gold België als een onoverwinnlijk bolwerk van een katholicisme dat aan alle stormen tegenstand geboden had. Maar die tegenstelling was ook groot op het gebied der taal en op dat van de beschaving. Het België van de jaren 1815-'30 is Frans voor zover de adel en een aanzienlijk gedeelte van zijn burgerij aangaat. De pogingen van de vorst konden de algemene omstandigheden van het maatschappelijk leven niet snel veranderen. Alleen de tijd kon ze vrucht doen dragen. Om ze te doen slagen waren langzame veranderingen noodzakelijk, zoals de verzwakking van de godsdienstige wedijver zowel door het beperken van de rol van de godsdienst in de maatschappij als door het versterken van het katholicisme in het godsdienstig leven van het Noorden, of zoals de buitengewone verbreiding van de Vlaamse cultuur vóór en na de politieke mondigverklaring der Vlaamse volksmassa die op de verovering van het algemeen kiesrecht is gevolgd, een verbreiding die de toenadering tussen Vlamingen en Hollanders mogelijk had kunnen maken.

Hebben de pogingen van de vorst althans enige sporen nagelaten? De gevechten, het vergoten bloed, de beschieting van Antwerpen, het hervatten der vijandelijkheden, tien jaren diplomatieke oorlog hebben tussen de twee volken een brede kloof gegraven. Wat dit betreft sluit de balans van de proefneming van Willem I duidelijk met een nadelig slot. Hebben enkele initiatieven van de koning in de jaren 1815-'30, niettegenstaande deze onheilen, geen vruchten afgeworpen? Stonden Belgen en Hollanders in de aanvang van de zomer van 1830, vóór de Julidagen, dichter bij elkaar dan vijftien jaar eerder? Hadden de inwoners van Noord en Zuid elkander beter leren kennen en, zo zij elkander beter kenden, wisten zij elkander beter te waarderen? Verlangden zij er naar elkander vaker te ontmoeten? Maakten zij meer gebruik van de gelegenheden om met elkaar in aanraking te komen, die de politieke gemeenschap gemakkelijker en veelvuldiger had moeten maken? Het schijnt niet het geval te zijn geweest. Het voorzichtig getuigenis van Gerlache wijst geheel in dezelfde richting als dat van Roëll dat hierboven werd vermeld: „Tussen ons bestaat er geen antipathie, maar ook niet de geringste vertrouwelijke omgang. Gedurende mijn verblijf in Den

Haag heb ik geen enkele Belg ontmoet, die met een Hollander innige vriendschap had gesloten. Diegenen onder onze landgenoten die als ambtenaren vijftien jaar lang met hun gezinnen in deze hoofdstad hebben gewoond, erkennen allen dat zij er zich de laatste dag even vreemd gevoelden als de eerste".¹ A. R. Falck was met Rose de Roisin getrouwd, maar één zwaluw maakt nog geen zomer. Er was echter één gebied op hetwelk betrekkingen werden aangeknoopt, en wel op economisch gebied, waar ontegenzegglijk vooruitgang werd geboekt. Het Hollandse financiële grootkapitaal heeft weliswaar zijn terughoudendheid niet laten varen en het is in 1830 nog even weinig te vinden voor investeringen in het Zuiden als in 1822, toen het van weinig bereidwilligheid blijkt gaf om in de oprichting van de Algemene Maatschappij deel te nemen. Maar Hollanders, vooral mannen behorende tot de hoge bestuurskringen of die er enge betrekkingen mee onderhielden – want de promotoren hadden de bemiddeling of de krachtige aanbeveling van dezen nodig – werden er althans toe gebracht om deel te nemen in de vorming van mijnbouwmaatschappijen in de streek van Samber-en-Maas. Was niet Surmondt, directeur van de Munt te Utrecht, samen met Cockerill eigenaar van de kolenmijn van Sacré-Français bij Charleroi? In de andere richting doet de *Nederlandse Handel-Maatschappij* van 1825 af belangrijke bestellingen in Vlaanderen, en in 1830 is de hoop op een koloniaal afzetgebied voor de staatsmacht de beste troef om de bezorgdheid van de Gentse fabrikanten, die onder de toeneming van hun voorraden gebukt gaan, te doen bedaren. Voor de culturele uitwisselingen is er éénrichtingsverkeer. In de geest van de koning was er geen sprake van wederzijdse beïnvloeding, maar van eenmaking door vernederlandsing. Deze taak is aan de school opgedragen en zij heeft stellig tot resultaat geleid. De heftigheid van de reactie op het gebied der taal in de Waalse provinciën en in de Franstalige kringen van Brabant en Vlaanderen is er het bewijs van. Het gevaar voor de taalkundige onschendbaarheid van Wallonië wordt door de bevolking goed begrepen. De tegenstand der leerlingen van het Atheneum van Namen is in dit opzicht kenmerkend.²

Hebben de universiteiten de rol gespeeld die hun schepper hun had toegedacht? Zoals hierboven werd gezegd, is hun invloed op de politieke vorming der jonge generaties groot geweest, maar niet in de door de vorst gewenste richting, en op cultureel gebied was hun invloed ongeveer nihil. Te Luik kon Kinker een handvol jongelieden bijeenbrengen in zijn kring *Tandem*, maar hij klaagt over de moeilijkheden die daarbij te overwinnen zijn. Tussen de hoogleraren, die vaak buitenlanders waren, en de „wereld” der universiteitsteden was er geen verkeer. Tussen de studenten van Noord en Zuid bestond er geen neiging tot verbroede-

¹ C. de Gerlache, *Histoire du Royaume des Pays-Bas depuis 1814 jusqu' en 1830*, 4e uitg., t. II, blz. 166.

² F. Danhaive, *La Révolution anti-néerlandaise à Namur, Guetteur Wallon*, No. 1, Nieuwe reeks, Oct. 1930

ring. Meer dan dat, het was de universiteiten van Leiden, Utrecht en Groningen verboden inwoners uit het Zuiden het voordeel deelachtig te laten worden van de gemakkelijker toelatingsvoorwaarden die in het Noorden golden.² De pogingen van de vereniging *Concordia* en die van de weldadigheidsvereniging *Tot nut van 't algemeen* hebben tot niets geleid. De bijbedoelingen die aan hun leiders werden toegeschreven, maakten vele Belgen van deze verenigingen afkerig. Hun ledental in Vlaanderen en te Namen, de enige Waalse stad waar in 1821 een filiaal was gesticht, was klein. In 1828 telde de Naamse afdeling nog slechts acht leden en werd zij opgeheven.

In de vrijmetselaarsloges, die de 14de December 1817 tot een grote nationale Orde, de Groot-Orde der Nederlanden waren samengevoegd, en waarvan Prins Frederik het groot-meesterschap bekleedde, was er toenadering, maar twee groot-loges werden gevormd ten behoeve der administratie, een voor het Noorden en een voor het Zuiden, waarin 14 loges gegroepeerd waren, en de betrekkingen tussen haar schijnen niet zeer vertrouwelijk te zijn geweest. Zo geschiedde het b.v. in Februari 1825 bij het huwelijk van de groot-meester, dat de waardigheidsbekleders uit het Noorden die uit het Zuiden laakten omdat „hun stilzwijgen en hun gebrek aan belangstelling in deze gedenkwaardige gebeurtenis slecht te begrijpen waren, niet werden gewaardeerd en sterk moesten worden afgekeurd”; in 1827 werd er nog geklaagd over „enige kiemen van verdeeldheid”. Belgische leden der Vrijmetselarij konden zich bovendien moeilijk neerleggen bij het politieke conformisme dat sommigen hun hadden willen opdringen. In zijn *Mémoires* verklaart Gendebien de houding van hen die een volstreekte politieke gehoorzaamheid afwezen.²

In de katholieke Kerk hebben de gelovigen van België en die van Holland zeker niet meer voeling met elkander. Het herstel van de hiërarchie, één enkele kerk die aan Rome onderworpen was maar in het gehele Nederlandse gebied over vaste organen kon beschikken, had tot de samensmelting kunnen bijdragen. Daarvoor waren een eerlijke toepassing van het Concordaat en een lange tijdsduur vereist geweest. De katholieke gebieden in het Zuidelijke gedeelte van de vroegere Verenigde Provinciën hebben althans op bepaalde ogenblikken, zoals ten tijde der verzoekschriften, op dezelfde wijze als de katholieke provinciën van België gereageerd. De gelijke houding van de katholieke minderheden in Holland sorteerde niet meer practisch effect. Deze gelijkheid van optreden doet denken aan de geïsoleerde poging der Amsterdamse liberalen om de Belgen het bewijs te leveren, dat het liberalisme boven de Moerdijk niet dood is.

Anderzijds is slechts een gering aantal verdedigers van de nieuwe Staat van een

¹ C. de Brouckère, Examen de quelques questions relatives à l'enseignement supérieur dans le royaume des Pays-Bas, Luik, 1829, blz. 116 en 150.   ² Jules Garsou, Alexandre Gendebien, Sa Vie, ses Mémoires, blz. 227.

oprechte geestdrift bezield. Willem I heeft voor zijn zaak geen scherpzinnige en volijverige pleitbezorgers gevonden. De betaalde schrijvers die hij in dienst heeft, zijn vaak vreemdelingen. d'Herbigny, Durand, Libry en hun collega's worden niet gedreven door oprechte hartstocht. In tegenstelling tot deze broodschrijvers verwerven de jeugdige en vurige journalisten van de Unie gemakkelijk de instemming der publieke opinie. De vorst had de grote feiten uit de geschiedenis der XVII Provinciën beter willen doen kennen. Hij is er niet in geslaagd een historicus van wezenlijke betekenis te vinden en de zeldzame gepubliceerde werken hebben geen weerklank kunnen wekken.

De grote lichamen van Staat, het bestuur, het leger, de magistratuur hadden de slagaderen moeten zijn waarlangs tussen Noord en Zuid vruchtdragende uitwisselingen hadden kunnen plaatsvinden. Het is niet geschied. Het begin was slecht geweest. Onverschillig of de Belgen geweigerd hadden de eed van trouw af te leggen uit hoofde van hun onderdanigheid aan de Kerk, dan wel of zij alleen om hun Belg-zijn het voorwerp waren van het wantrouwen dat de koning voor zijn zuidelijke onderdanen koesterde, een feit is, dat slechts een zeer gering aantal van hen deel uitmaakte van de kaders van de Staat. In 1829 beriep de Belgische oppositie zich bij haar polemieken vaak op het krachtig argument van de ongelijke verdeling der openbare ambten tussen de beide nationale groepen; de hoge betrekkingen werden door Hollanders bekleed in een verhouding van tenminste vier tegen een. Een blik in het koninklijk jaarboek bewijst voldoende de overmacht der Hollanders die alle leidinggevende functies in handen hadden. België was een veroverd land. Het kwam niet aan op samensmelting maar op overheersing. In de Raad van Ministers en in de hoge administratie was deze overmacht zeer duidelijk. De Belgen waren bijzonder gevoelig voor de minachting waarvan het gezag jegens hen blijk gaf door het feit, dat het aan Hollanders of vreemdelingen de sleutelposten toevertrouwde in het beheer van de nationale nijverheid of van de Mijnen of in de directie van de Algemene Maatschappij. De moeilijkheden op het gebied der talen droegen er voor een gedeelte eveneens toe bij om overplaatsingen der hogere staatsambtenaren over het gebied der XVII provinciën te verhinderen.

In het leger zijn de twisten tussen Belgen en Hollanders, die na Waterloo een heftig karakter hadden, nooit gestaakt. Vele Belgen die zich in de oorlogen van de Republiek en het Keizerrijk hadden onderscheiden, vonden in het nieuwe leger niet de plaats die zij verdienden; de hoge rangen werden in overwegende meerderheid aan Hollanders toebedeeld. Op 76 generaals waren in 1830 10 Belgen, op 43 stafofficieren 8, op 1454 infanterie-officieren 259. Nog in 1829 waren de directeur van het personeel, die van de administratie, de chef van de generale staf, de directeuren van de genie, van de artillerie, van de cavalerie, de

inspecteur-generaal van de gezondheidsdienst, de president van het Hoge Militaire Hof, de gouverneur van de krijgsschool te Breda, allen Hollanders. Tal van officieren die in de Napoleontische veldtochten verhard waren, namen hun ontslag omdat zij er genoeg van hadden op bevordering te wachten. Zij waren, zoals Pletinckx of Chasteler, te vinden onder de leiders van de zegevierende revolutie. Bij hen die in het koninklijke leger waren gebleven, kwam de genegenheid voor het land hunner afkomst in strijd met hun gevoelens van trouw aan de koning. Wrijvingen met Hollanders waren niet van de lucht en bij het uitbreken van de omwenteling, op het moeilijke ogenblik dat er moest gekozen worden, koos de overwegende meerderheid voor het nieuwe regiem. Toch behield Willem I er een groep getrouwen, zoals hij er eveneens behield onder de magistraten en de hoofdambtenaren. Dat waren de „ministeriëlen” van vóór 1830, de steunpilaren van het regiem, mannen die ten volle voor het koningschap van Willem I waren gewonnen, die na 1830 de kaders en de troepen van het orangisme zullen leveren. Dit orangisme was zwak en bij al zijn armzalige pogingen tot restauratie mislukte het op jammerlijke wijze, hetwelk bewijst hoe weinig vertrouwen deze ministeriëlen hebben weten te wekken en hoe zwak de banden waren die zij hadden kunnen smeden. Die „ministeriëlen” waren de steun van de nationale politiek des Konings. Maar de moeilijkheid van de taak van Willem I zal blijken uit het feit, dat de industriëlen die zich voor hem hadden uitgesproken en zijn politiek verdedigden, zowel te Gent als te Luik volkomen verfransete elementen waren. Ofschoon zij ongetwijfeld vaak anticlericaal waren, voelden zij zich tot het doel dat de vorst zich had gesteld om de Nederlandse beschavingseenheid tot stand te brengen, weinig aangetrokken en richtten zij hun blikken steeds naar Parijs omdat zij de grote keizerlijke markt niet vergeten waren. Deze industriëlen vlochten, evenmin als de ambtenaren, innige banden tussen Noord en Zuid. Wat tenslotte het rechtswezen betreft, leidde de herziening der wetboeken ertoe dat de breuk tussen België en Frankrijk sterker werd gevoeld en slaagden de hardnekkig volgehouden en vaak onhandige pogingen van o.a. Joan M. Kemper er niet beter in, de opvattingen van de rechtsgeleerden der beide staatsdelen met elkander te verzoenen.

Al deze tegenstellingen wijzen bovendien op het verschil in geestesgesteldheid tussen Belgen en Hollanders. De hoge politiek van Willem I had de gezamenlijke inwoners van het Koninkrijk der Nederlanden niet nader tot elkaar gebracht. Niettegenstaande alle pogingen van een vasthoudend vorst die zijn onderdanen tegen hun eigen zin in gelukkig wilde maken, kwam de verbinding niet als een houdbare toestand uit de smeltkroes. Het is slechts na een lang verloop van tijd dat de gevolgen der koninklijke initiatieven terug te vinden zijn. In de negentiende eeuw is een der uitgangspunten van de Vlaamse beweging tot zijn politiek

NOORD EN ZUID ONDER WILLEM I

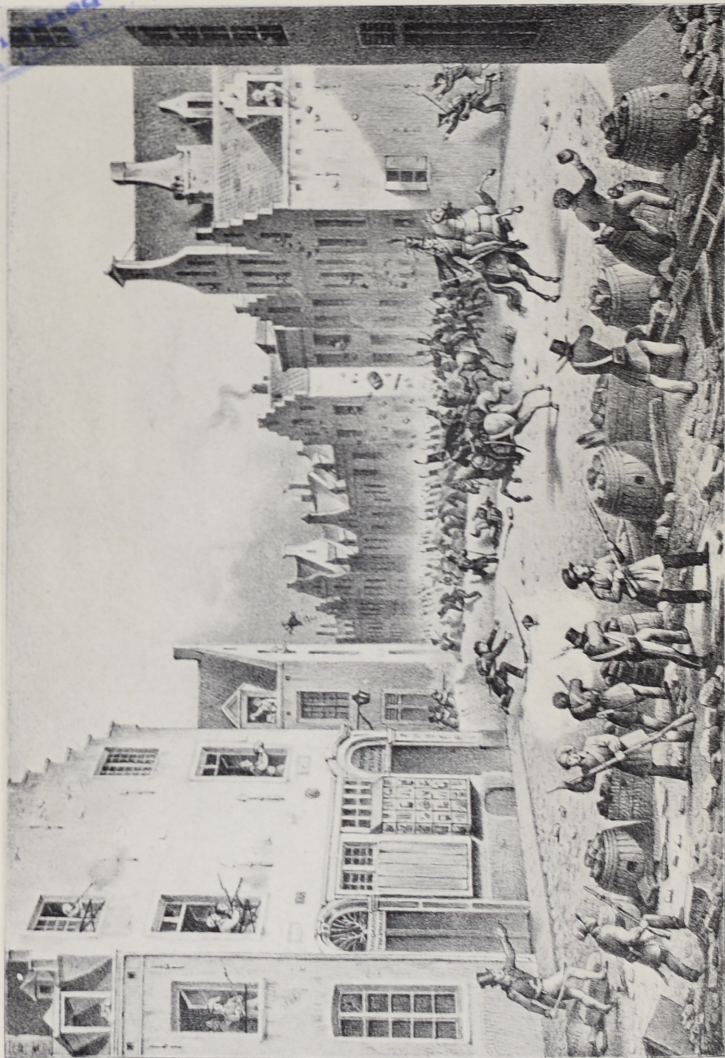
van vernederlandsing terug te brengen; in de twintigste eeuw ligt het werk van eenmaking op economisch gebied en op dat der tolawetgeving in de lijn van het streven van een ongelukkig vorst.

1. Opstootjes na de opvoering van „La Muette de Portici”, 2. Louis de Potter in de gevangenis.

1. 1. 19
9
BIBLIOTHEQUE
9 JUL. 1971

Gevecht in de Vlaamse straat te Brussel.

